

Innholdsfortegnelse

INNLEDNING.....	2
Forum for urfolksspørsmål i bistanden.....	2
Rapport fra det første seminaret	3
Kapittel 1	
HVORFOR ET FORUM FOR URFOLKSSPØRSMÅL I BISTANDEN?.....	4
Møteplass for nytenkning og kvalitetssikring.....	4
Hvilken rolle skal forumet ha overfor NORAD og bistandsmiljøene?.....	5
Oppklaring: Kautokeino - Tromsø.....	6
Navnevalg og avgrensning	6
Geografisk fokus og strategi for den norske bistanden til urfolk.....	6
Samisk deltakelse	7
Deltakelse fra urfolksrepresentanter fra samarbeidslandene	7
Redaksjonskomiteens uttalelse	8
Kapittel 2	
URFOLKSSPØRSMÅL I FN OG EU.....	10
FNs permanente forum for urfolks rettigheter.....	10
Definisjonsproblemer	11
Urfolks egne perspektiver.....	11
Evaluering av den danske strategien for bistand til urfolk	12
Kapittel 3	
ERFARINGER FRA ETABLERTE NETTVERK.....	14
Urfolksnettverket	14
IWGIA (International Work Group for Indigenous Affairs).....	15
Kapittel 4	
ERFARINGER FRA ULIKE BISTANDS- OG SAMARBEIDSPROSJEKTER.....	17
Det norske urfolksprogrammet	17
Samerådet	18
Regnskogsfondet	19
Debatten.....	20
OPPSUMMERING OG FOKUS FREMOVER	23
Kapittel 5	
BIDRAG	25
Bård A. Berg.....	25
Henry Minde.....	27
John Bernhard Henriksen	32
Ole Henrik Magga	37
Georg Henriksen.....	44
Lars Løvold.....	49
Elisabeth Forseth	55
Leif Halonen.....	61

Kontaktadresse:

Forum for urfolksspørsmål i bistanden
Senter for samiske studier, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø
E-post: elisabeth.sandersen@sami.uit.no, tlf. 776 45585

INNLEDNING

Forum for urfolksspørsmål i bistanden

"Forum for urfolksspørsmål i bistanden" er en møteplass for representanter fra forskningsmiljøer, bistandsmiljøer og interesseorganisasjoner med erfaringer fra ulike typer urfolksarbeid i Norge og internasjonalt. Forumet ble opprettet av Universitetet i Tromsø på oppdrag fra NORAD, på bakgrunn av et ønske om å bedre kontakten mellom de ulike miljøene.

Forumet etableres midtveis i FNs internasjonale urfolkstiår, som løper fra 1995 til 2004. Urfolkstiåret danner også noe av bakgrunnen for dette initiativet, men Norges satsning på internasjonalt urfolksarbeid har likevel en lengre historie. UD åpnet for direkte støtte til urfolksorganisasjoner i Sør i 1980. I tillegg har bistand til urfolk de siste 20 årene blitt kanalisert gjennom en rekke ulike organisasjoner og bistandsprogrammer.

Her til lands ble siste halvdel av 90-tallet en periode med gjennomgang og evaluering av Norges samlede satsning på internasjonalt urfolksarbeid. Det norske urfolksprogrammet ble evaluert i 1997, og på bakgrunn av evalueringen besluttet Utenriksdepartementet å utarbeide en "Oppfølgingsplan for arbeid med urfolk i bistanden" (1999). Deretter kom Stortingsmelding nr 21 (1999-2000) "Menneskeverd i sentrum", som tok opp urfolksspørsmål både nasjonalt og som del av det internasjonale menneskerettighetsarbeidet.

Dokumentene understreket behovet for å øke norsk kompetanse på urfolk og urfolksspørsmål. Det ble videre uttrykt et ønske om å dra nytte av kunnskapen som samiske og norske organisasjoner og institusjoner allerede har på området, og legge til rette for mer systematisk utveksling av erfaringer mellom ulike aktører og miljøer. Oppfølgingsplanen skisserer deretter helt konkret behovet for et forum

"...som kan arrangere en årlig konferanse hvor norske og internasjonale institusjoner og organisasjoner møtes for å drøfte politiske, faglige og bistandsmessige spørsmål knyttet til Norges forhold til urfolk".

I Oppfølgingsplanen og Stortingsmeldingen ble Universitetet i Tromsø utpekt som en egnet base for forumet. Universitetet i Tromsø ga oppdraget videre til Senter for samiske studier. Med utgangspunkt i Senter for samiske studier og Senter for miljø- og utviklingsstudier begynte Tromsømiljøet å arbeide frem et forslag til mulig innhold og aktiviteter. I første omgang ble det bestemt å samle interesserte parter til et seminar i Tromsø i november 2000. Arbeidet med Forumet ble høsten 2000 hovedsakelig finansiert gjennom Det norske urfolksprogrammet i NORAD.

Ei arbeidsgruppe fra Universitetet i Tromsø ledet planleggingen frem til seminaret i november 2000:

- Britt Kramvig/Bård A. Berg, Styreledere, Senter for samiske studier
- Terje Brantenberg, Tromsø Museum/Universitetsmuseet
- Henry Minde, Historie, SV-fak
- Håkon Fottland, SEMUT
- Jens Revold, SEMUT/NFH

- Silje Muotka, studentrepresentant

I desember oppnevnte Senter for samiske studier et faglig råd, sammensatt av både interne (UiTø) og eksterne resurspersoner. Rådet overtok det faglige ansvaret etter arbeidsgruppa. De oppnevnte er:

- Henry Minde, UiTø (leder)
- Sidsel Saugestad, UiTø
- Ann Gøril Johansen, UiTø
- Georg Henriksen, UiB/IWGIA
- Hans Petter Hergum, Kirkens Nødhjelp
- Leif Halonen

Varamedlemmer:

- Dikka Storm, UiTø
- Georges Midré, UiTø
- Harald Gaski, UiTø

Forumets sekretariat er tilknyttet Senter for samiske studier, Universitetet i Tromsø.

Rapport fra det første seminaret

Forumet startet opp med et første seminar i Tromsø 6. og 7. november 2000. Drøye 80 personer deltok på hele eller deler av arrangementet. I denne rapporten har vi samlet bidrag og debatter fra oppstartseminaret.

Formålet med "Forum for urfolksspørsmål i bistanden" er å legge forholdene til rette for kreative og konstruktive debatter om Norges satsning på internasjonalt urfolksarbeid. Oppstartseminaret i november 2000 hadde til hensikt å kartlegge de ulike miljøenes ønsker og behov når det gjelder det nyetablerte forumet. Samtidig var det viktig at forumet raskt kom i gang med å presentere eksempler fra den norske satsningen på urfolksarbeid og urfolksspørsmål internasjonalt.

Rapporten gjenspeiler dette todelte formålet med seminaret. Første kapittel tar for seg forventningene til forumets aktiviteter fremover, mens andre, tredje og fjerde kapittel fokuserer på konkrete erfaringer fra ulike typer urfolksarbeid og hva vi kan lære av disse erfaringene. De fleste innleggene på seminaret gjengis i sin helhet i kapittel fem.

Rapporten er første oppsummering under overskriften Forum for urfolksspørsmål i bistanden. Vi håper at mange blir med oss i debattene videre. Vi inviterer spesielt bistandsorganisasjoner og forskningsmiljøer som ikke var representert på seminaret til å delta i neste runde, og ønsker alle velkomne til å bidra til forumet med informasjon om egne organisasjoner og egen forskning.

I tillegg til seminaret ble det i løpet av vinteren etablert egne web-sider og en e-postlista for alle interesserte i nyheter om forumets aktiviteter. Både e-postlista og hjemmesidene er ment å skulle brukes som verktøy i arbeidet med å bedre informasjonsflyten mellom de ulike miljøene. Vi håper at så mange som mulig benytter seg av denne muligheten.

Kapittel 1

HVORFOR ET FORUM FOR URFOLKS- SPØRSMÅL I BISTANDEN?

Prorektor Noralv Bjørnå og styreleder ved Senter for samiske studier Bård A. Berg, begge fra Universitetet i Tromsø, ønsket velkommen til seminaret. Noralv Bjørnå fokuserte på noen av universitetets forutsetninger og tidligere initiativer når det gjelder urfolksspørsmål. Han viste til at forumet blant annet kan dra nytte av erfaringene fra etablerte nettverk i nordområdene. Bård A. Berg beskrev den formelle og praktiske prosessen frem mot oppstartseminaret, og presenterte den avtroppende arbeidsgruppa og deler av det påtroppende rådet for forsamlingen (Appendix 1).

Hovedpoenget med første del av seminaret var å kartlegge ulike miljøers ønsker og behov når det gjelder det nyetablerte forumet. Else Berit Eikeland fra NORAD, og Henry Minde fra Universitetet i Tromsø var invitert til å skissere noe av bakgrunnen for initiativet. De innledet så til debatt om hvilken rolle forumet bør spille i tida fremover.

Møteplass for nytenkning og kvalitetssikring

Else Berit Eikeland i NORAD tok i sitt innlegg utgangspunkt i mangelen på kommunikasjon mellom de ulike miljøene som arbeider med urfolk og urfolksspørsmål. Eikeland understreket at "Forum for urfolksspørsmål i bistanden" må bli en møteplass, ikke bare mellom samiske og norske organisasjoner og miljøer, men mellom *alle* de ulike forskningsinstitusjonene og bistandsorganisasjonene i Norge med kompetanse på urfolksspørsmål. Hun mente likevel at en viktig intensjon med tiltaket var å bruke de samiske miljøene mer aktivt i diskusjonene omkring Norges internasjonale initiativer overfor urfolk andre steder. Eikeland nevnte særlig at det vil være viktig å spille på erfaringene fra Sametinget og andre samiske organisasjoner. Hun hadde store forventninger til synergieffekten av et aktivt samspill mellom alle disse norske og samiske miljøene.

Eikeland håpet at forumet kunne bli et forum for alle som er interessert i, forsker på, eller bedriver aktivt urfolksarbeid. Hun var spesielt opptatt av at hovedfagsstudenter og andre som er nye i fagfeltet, skal kunne få utbytte av møtene og erfaringsutvekslingen. Hun håpet at arrangørene ville være åpne, både for ulike tematikker innenfor urfolkfeltet, og for å arrangere møter flere steder i Norge.

Eikeland fremhevet at forumet skal bidra med inspirasjon og motivasjon for alle dem som på ulike måter er involvert i internasjonalt urfolksarbeid. Opprettelsen av et forum for urfolksspørsmål i bistanden er dessuten i tråd med de nye organisasjonstankene i NORAD, hvor man gjennom slike møtesteder ønsker å fokusere på ulike tematiske forhold i bistanden. NORAD ønsker på denne måten å knytte til seg forskningsmiljøer for å høyne kvaliteten på det internasjonale engasjementet. Ifølge Eikeland vil en kvalitetshøyning nettopp avhenge av at forskningsmiljøer, frivillige organisasjoner og myndighetsapparatet finner brukbare samarbeidsformer.

Henry Minde fra Universitetet i Tromsø redegjorde for de prosessene som har dannet bakgrunn for etableringen av forumet. Han ga så noen bilder fra utviklingen i det samiske engasjementet når det gjelder å støtte urfolksorganisasjoner i Sør, og skisserte et behov for å frembringe samiske perspektiver på Norges initiativer internasjonalt. Minde fant støtte for dette synet i tre viktige dokumenter; evalueringen av Det norske urfolksprogrammet, Oppfølgingsplanen for arbeid med urfolk i bistanden, og i Stortingsmelding 21 (1999-2000). Minde tolket konklusjonene i de nevnte rapportene dithen at samiske forskningsmiljøer og organisasjoner må få spille en viktigere rolle i debattene rundt Norges engasjement internasjonalt. Samtidig mente han at flere samiske miljøer burde bli aktive parter i bistands- og samarbeidsprosjekter overfor urfolk. I likhet med flere deltakere i den påfølgende debatten tok Minde til orde for større grad av urfolk til urfolk-samarbeid.

Minde la så frem arbeidsgruppa i Tromsøs forslag til hvilke funksjoner forumet burde ivareta i tida fremover:

- å bringe sammen alle bistands- og forskningsmiljøer i Norge og Sápmi som er relevante i forhold til norsk bistand til urfolk
- å bidra til en generell oppdatering av bistandsmiljøenes kunnskaper om urfolks spesielle livsvilkår og rettigheter
- å prøve å nå et videre publikum og norsk offentlighet i tillegg til dem som eksplisitt satser på urfolksproblematikk
- å bidra til nettverksbygging om urfolksspørsmål i bistanden på tvers av norske og samiske miljøer
- å opprette og vedlikeholde et nettsted om urfolk i bistanden, i Norge og internasjonalt

Hvilken rolle skal forumet ha overfor NORAD og bistandsmiljøene?

Både Eikeland og Minde så for seg et åpent forum som skal bringe miljøer sammen, og at forumet er et bra initiativ for å få i gang en konstruktiv debatt om norsk bistand til urfolk. Begge uttrykte håp om at forumet skal bidra til mer systematisk kontakt og kunnskapsutveksling mellom alle aktørene på ”urfolksfeltet”. Minde understreket i denne forbindelsen behovet for et helårlig sekretariat for forumet, som i tillegg til å koordinere møter og drive forskningsformidling bør kunne ta initiativ til regulære politiske diskusjoner. Eikeland understreket på sin side at forumet ikke er tiltenkt en rolle som vedtaksorgan eller høringsorgan i forhold til NORAD.

Georg Henriksen fra IWGIA og Universitetet i Bergen påpekte i sitt innlegg at det er viktig med et mangfold av NGOer og forskere i denne typen forum, ganske enkelt fordi det vil sikre ulike tilnærminger til urfolksspørsmål – både i arbeidet rettet mot staten og internasjonale organer, mot opinionen i statssamfunnet, og mot urfolkene selv. Han mente derfor at det er viktig at de ulike organisasjonene og institusjonene vedlikeholder forskjellene seg imellom slik at de kan være komplementære og utfylle hverandre - både regionalt, tematisk og metodisk. Henriksen mente derfor at "Forum for urfolksspørsmål i bistanden" ikke måtte bli et organ som skal treffe vedtak. Han mente særlig at det var viktig å ta høyde for at mye av den virksomheten som deltagerne i forumet er engasjert i, har klare politiske dimensjoner - og i alle fall (potensielle) politiske implikasjoner. Henriksen fryktet derfor en politisering av forumet, og ønsket om å komme med felles uttalelser.

Under registreringen var det allerede blitt satt ned en redaksjonskomité for seminaret, som hadde som oppgave å oppsummere noen av debattene. Både selve idéen om en slik komité og redaksjonskomiteens uttalelser førte til ulike reaksjoner fra deltakerne på seminaret. Noen var redd for ensretting og strømlinjeforming dersom forumet ble et vedtaksorgan. Andre tok til orde for at forumet ikke bare måtte bli en møteplass for felles frustrasjoner - uten noen innflytelse på bistandspolitikken overfor urfolk. (Se redaksjonskomiteens uttalelse nedenfor).

Oppklaring: Kautokeino - Tromsø

Flere ganger i løpet av innleggene og i debatten tok deltakere opp spørsmålet om, og behovet for en avklaring og grenseoppgang mellom *dette* forumet og kompetansesenteret for urfolksrettigheter som av Sametinget er foreslått lagt til de samiske forskningsmiljøene i Kautokeino. Både Bård Berg, styreleder ved Senter for samiske studier, og Henry Minde fra arbeidsgruppa på Universitetet i Tromsø, understreket at Tromsø-miljøet hele tiden har forutsatt at man snakket om to ulike tiltak. Samtidig så begge et nært samarbeid mellom de to som naturlig når senteret i Kautokeino etterhvert etableres.

Navnevalg og avgrensning

På grunnlag av behovet for avklaring mellom forumet i Tromsø og kompetansesenteret i Kautokeino utkrystalliserte *avgrensningen* av forumet seg tidlig som et viktig tema. Den avtroppende arbeidsgruppa i Tromsø hadde også tidligere insistert på at forumet burde hete "Forum for urfolksspørsmål i bistanden", nettopp for å presisere noe av arbeidsdelingen mellom de to tiltakene. Et generelt forum for urfolksspørsmål ville kreve en satsning av et enda større format, og inkludere også de nasjonale spørsmålene knyttet til samisk-norske forhold. Flere tok dessuten til orde for at utgangspunktet i "Oppfølgingsplanen for arbeid med urfolk i bistanden" gjorde det naturlig å konsentrere tiltaket rundt internasjonale prosjekter, - som bistands- og samarbeidsprosjekter av ulike slag. Dette ble raskt tatt til etterretning av NORADs representanter. Til tross for at man i innkallelsen hadde brukt den generelle benevnelsen "Forum for urfolksspørsmål", brukes derfor "Forum for urfolksspørsmål i bistanden" i alle sammenhenger etter dette.

Geografisk fokus og strategi for den norske bistanden til urfolk

Norsk bistand til urfolk kanaliseres gjennom en rekke ulike organisasjoner og prosjekter. Nokså få bistandsorganisasjoner yter bistand direkte til urfolksorganisasjoner. Andre organisasjoner har i stor grad ytt bistand til urfolk gjennom ulike typer generelle tjenesteytende prosjekter; særlig helse og utdanning. Else Berit Eikeland fra NORAD opplyste i sitt innlegg om at NORAD både støtter ordinære bistandsprogrammer og enkeltprosjekter med urfolk som eksplisitt eller implisitt målgruppe. De støtter også noen internasjonale organisasjoner som kjemper for urfolks rettigheter. I tillegg har stat-til-stat-bistanden i noen tilfeller fokusert på bistand til urfolk.

Eikeland tok også opp det mer generelle spørsmålet om hvor i verden man skulle satse på urfolksarbeid. Et generelt trekk ved norsk bistand til urfolk er at man har prioritert prosjekter i Latin-Amerika. Eikeland oppfordret forumsdeltakerne til å tenke nytt, både når det gjelder geografisk og tematisk fokus på den norske urfolksbistanden. Bør man inkludere flere land og verdensdeler? Er prosjektene som er i gang relevante for urfolkene det gjelder? Ifølge Eikeland er Det nye fredskorpset et eksempel på at det er mulig å ta i bruk nye og spennende innfallsvinkler til bistand. Eikeland kunne ellers opplyse om at NORAD jobber med å utarbeide en ny strategi for urfolk i bistanden, og hun lovet å sende den ut til høring.

Samisk deltakelse

I sitt innlegg kom Eikeland fra NORAD eksplisitt med en invitasjon til Sametinget om å bidra med de unike erfaringene som nettopp Sametinget har opparbeidet på 90-tallet. Halonen fra Samerådet mente at Sametinget som et parlamentarisk organ som ikke skal drive bistandspolitikk. Han var likevel for at Sametinget burde være med på å stake ut retningslinjer for det arbeidet som skal gjennomføres. Eikeland svarte at NORAD ønsker en erfaringsutveksling mellom Sametinget som politisk organisering - og Urfolksprogrammet. Hun mente også at det ville være fint om Sametinget kunne diskutere de bistandspolitiske føringene for norsk urfolkssatsning på samme måte som Stortinget diskuterer bistandspolitikk

Andre deltakere fokuserte i likhet med Minde først og fremst på at ulike samiske organisasjoner og institusjoner har viktige erfaringer med stor overføringsverdi til andre prosjekter. De burde derfor få en viktigere rolle i urfolksarbeidet, både i arbeidet med politikken og strategien, og i konkrete samarbeids- eller bistandsprosjekter. For mange fremstod det også i seg selv som naturlig at urfolk i Norge får innflytelse på Norges politikk overfor urfolk andre steder.

Deltakelse fra urfolksrepresentanter fra samarbeidslandene

I løpet av seminaret ble det flere ganger trukket frem et ønske om å invitere urfolksrepresentanter og eventuelt andre ressurspersoner fra ulike samarbeidsland til konferansen i 2001. Urfolks egne perspektiver på utviklings- og bistandsspørsmål ble beskrevet som viktig. I tillegg til å nyttegjøre seg erfaringene fra Sápmi og Norden, var det ifølge flere innledere og debattanter viktig å trekke veksler på målgruppens egne erfaringer med norske/samiske og andre internasjonale prosjekter.

Flere nevnte at det var naturlig å invitere urfolksrepresentanter og andre ressurspersoner fra Russland. Dette ble sett som naturlig på grunn av den geografiske nærheten, samtidig som man kunne bygge på de bånd som allerede er knyttet mellom samiske og norske organisasjoner, og ulike organisasjoner og folkegrupper på Kola og i Sibir. Flere hadde eksempler på at urfolk i Russland hadde uttrykt sterke ønsker om å få dra nytte av erfaringene som samene i de nordiske land har når det gjelder å organisere seg og forhandle med staten.

Eikeland fra NORAD opplyste om at arbeidsdelingen mellom NORAD og UD er slik at UD har å gjøre med de arktiske områdene. Det er dermed også UD som må konsulteres både når det gjelder urfolksperspektiver i Arktis og samarbeid mellom Norge og Russland.

Redaksjonskomiteens uttalelse

“Det første forum for urfolk i bistanden avholdt ved Universitetet i Tromsø 6. – 7. november 2000 vil uttale følgende:

Grunnlaget for forumets etablering er lagt gjennom Utenriksdepartementets evalueringsrapport og oppfølgingsplan for arbeidet med urfolk i bistanden og i St.meld. nr. 21 (1999-2000) Menneskeverd i sentrum. Her får Universitetet i Tromsø i oppdrag å etablere et forum der aktuelle miljøer kan dele erfaringer og drøfte spørsmål knyttet til arbeidet med urfolk. Videre heter det at Regjeringen vil arbeide for at Sametingets kunnskap om organisering av urfolk vil bli benyttet mer aktivt.

I denne sammenheng forutsetter forumet at Sametinget som sentral premissleverandør sikres større innflytelse i arbeidet med urfolk i bistanden. Forumet forutsetter også at urfolk i mottakerland direkte integreres i arbeidet med å utvikle norsk bistandspolitikk i forhold til urfolk.

Når det gjelder målsetting og arbeidsområde for forumets virksomhet, vil følgende understrekes:

- Hovedfokuset rettes mot ulike tematiske forhold i nasjonalt bistandsarbeid overfor urfolk, herunder rettighetsspørsmål knyttet til eiendomsrett til land og ressursforvaltning.
- At internasjonale forhandlingsprosesser og konvensjoner som berører urfolk og Norges forhandlingsposisjon og implementeringen av disse konvensjoner, er et annet sentralt tema.
- At det legges vekt på at de samiske erfaringene danner et viktig grunnlag for forumets virksomhet. Dette innebærer ei vektlegging av urfolk til urfolksamarbeid, noe som vil bidra til at også mottakersiden sikres innflytelse.

Forumet vil utgjøre en møteplass for forskningsmiljø, frivillige organisasjoner og myndighetsorganer. Forumet skal ikke være et besluttsende organ. Det kan imidlertid gi råd om Norges satsning på internasjonalt urfolksarbeid (*).

Virksomheten vil være bredt orientert, og forumet bør søke å nyttiggjøre seg av allerede etablerte nettverk, samtidig som det kan initiere nye nettverk. En vektlegging av bistand må også inkludere et fokus på arktiske/circumpolare urfolksforhold, med særlig vektlegging på situasjonen i Russland.

Forumets vektlegging av bistand utgjør videre en naturlig grensegang i forhold til det planlagte kompetansesenter for urfolksrettigheter som etter anbefaling fra Sametinget skal Forts.

lokaliseres ved de samiske forskningsmiljøene i Kautokeino, og som forumet støtter. Forumet og kompetansesenteret vil vektlegge forskjellige fokus, samtidig som en anser det som både nødvendig og naturlig med et nært samarbeid mellom disse to enhetene.

Den påbegynte organisering av forumet i regi av Senter for samiske studier ved Universitetet i Tromsø må videreføres. Ei realisering av forumets ønske om ei bred orientering forutsetter en helårlig aktivitet og tilstrekkelig årlig finansiering. Kostnadene bør deles mellom NORAD og Utenriksdepartementet.”

(*) Opprinnelig stod det i uttalelsen at rådet verken skulle ha rådgivende eller besluttende myndighet. Gjennom diskusjoner i det faglige rådet ble det senere bestemt å endre denne formuleringen, siden seminarrapporten og andre publikasjoner i forumets regi både vil ta form, og oppfattes, som råd om Norges videre satsning på internasjonalt urfolksarbeid. For øvrig er uttalelsen uendret.

Redaksjonskomitéen bestod av: Else Grethe Broderstad - Universitetet i Tromsø, Lars Løvold - Regnskogsfondet, Leif Halonen - Samerådet, Tove Søvndahl Petersen - Grønlands hjemmstyre/Danidas review-team, og Svein Ottar Helander - Samisk kulturminneråd.

Kapittel 2

URFOLKSSPØRSMÅL I FN OG EU

Norges internasjonale engasjement i urfolkssaker inkluderer i tillegg til bistands- og samarbeidsprogrammer ulike initiativer innenfor blant annet FN-systemet. For å belyse noe av arbeidet i slike overnasjonale organer var Lars Sigurd Valvatne fra Utenriksdepartementet og John B. Henriksen fra Samerådet invitert til oppstartseminaret.

FNs permanente forum for urfolks rettigheter

Lars Sigurd Valvatne fra Utenriksdepartementet tok i sitt innlegg utgangspunkt i FNs urfolkstiår (1995-2004), som har som mål å styrke det internasjonale samarbeidet for å finne løsninger på de problemene som urfolk står overfor, særlig på områder som menneskerettigheter, utvikling, utdanning, miljø og helse. FN satte to konkrete mål for tiåret. Det ene var å opprette et permanent forum for urfolks rettigheter. Det andre var å utarbeide en erklæring om urfolks rettigheter.

Valvatne var glad for å kunne si at målet om å etablere " FNs permanente forum for urfolks rettigheter" nå var nådd. Det permanente forumet har blitt vedtatt opprettet i ECOSOC (FNs økonomiske og sosiale råd). Det skal bestå av 16 medlemmer. 8 skal nomineres av FNs medlemsland, og velges av ECOSOC. De 8 andre skal utpekes av formannen i ECOSOC etter omfattende konsultasjoner med urfolks grupper og organisasjoner. Medlemmene vil ikke bli definert som representanter for land eller urfolksgrupper, men som eksperter på urfolksspørsmål. Medlemmene i det permanente forum vil trolig bli valgt i løpet av sommeren 2001. Det er foreløpig uklart hvordan nordiske urfolk blir representert, og i hvilken gruppe de vil komme. Noen har snakket om en felles nordisk gruppe, andre om en samisk/inuittisk gruppe osv.

Valvatne fokuserte på at forumet representerer noe helt nytt i FN. Forumet blir nemlig et ekstra organ på samme nivå som medlemslandene. Det vil bli lagt større vekt på det internasjonale samarbeidet med og mellom urfolk. Det permanente forum får også et bredt mandat, og kan uttale seg om alle saker som ligger innunder ECOSOC, det vil si både menneskerettigheter, og helse miljø, en del økonomiske saker, sosial utvikling, kultur utdanning. Valvatne forklarte videre at det tidligere hadde vært en debatt om forumet skulle være et menneskerettighetsorgan. Han mente selv at det var en klar fordel at forumet til slutt fikk et bredere mandat en som så. Fra urfolks hold var det imidlertid i tillegg ytret ønske om at forumet burde kunne diskutere politisk spørsmål; som konfliktløsning osv. Men dette hadde det ikke vært mulig å komme til enighet om. Valvatne mente likevel at forumet ville kunne få en viktig rolle i tida fremover.

Definisjonsproblemer

Når det gjaldt erklæringen om urfolks rettigheter så mente Valvatne at utsiktene er langt verre. Arbeidet med en slik erklæring har foregått i 15 år, foreløpig uten at det har vært mulig å komme til enighet. En av årsakene til uenigheten er ifølge Valvatne urfolksbegrepet og urfolksdefinisjonene. I definisjonen av urfolk legges det stor vekt på selvidentifikasjon, og med et slikt utgangspunkt skisserte Valvatne som en tommelfingerregel at det finnes om lag 700 millioner urfolk i rundt 70 land i verden. Men allerede rundt et slikt tallmateriale er det mange debatter.

Enda større uenighet er det ifølge Valvatne knyttet til begrepet om selvbestemmelse. Begrepet "selvbestemmelse" brukes allerede i de to eksisterende menneskerettighetskonvensjoner. Der blir begrepet brukt synonymt med "nasjonal sjølråderett". Ifølge Valvatne må dette forstås på bakgrunn av oppløsningen av koloniveldet. I mange land tolkes imidlertid begrepet på samme måte fremdeles, og dersom urfolk får rett til sjølbestemmelse etter slike paragrafer så ville det medføre løsrivelse fra de statene som i dag eksisterer. Begrepet om selvbestemmelse har følgelig fått sterk motstand i mange land.

Det er med andre ord behov for en avklaring og en moderne definisjon av "urfolk" og "selvbestemmelse". Valvatne mente at når bare definisjonene kommer på plass så vil resten av arbeidet gå relativt greit. Han mente også at det er behov for lignende avklaringer i Norge og i forhold til samiske rettigheter.

John B. Henriksen fra Samerådet nevnte også sjølråderetten i sitt innlegg. Han mente imidlertid at redselen for at urfolk skulle kreve løsrivelse fra eksisterende stater var ubegrunnet. Han viste blant annet til at nasjonalstatskonseptet er nokså fremmed for de aller fleste urfolk. I tillegg etablerer dagens internasjonale lovgivning allerede klare begrensninger når det gjelder nye statsdannelser. FNs anerkjennelse av urfolks rett til selvbestemmelse gir ikke automatisk rett til å danne egne stater. Henriksen mente ulike regjeringer hadde en tendens til å overse slike begrensninger i sin frykt for løsrivelse. I FN finnes en lignende skepsis til retten til selvbestemmelse. Henriksen mente likevel å se at en del FN-organ faktisk støtter urfolks rett til selvbestemmelse, og deriblant samiske rettigheter.

Urfolks egne perspektiver

John B. Henriksen fokuserte særlig på hvor viktig det er at urfolk selv får komme til orde med sine perspektiver på utvikling og bistand. Han begynte med å skissere den langvarige kampen for å få urfolkssaker på FNs dagsorden fra 50-tallet og frem til i dag. Henriksen mente at til tross for at utviklingen går sent, så har urfolksspørsmål de siste tiårene fått en mye større formell plass i FN-systemet enn tidligere. Mye av dette kan forklares med at urfolk selv har bidratt i ulike FN-organer og dermed også fått innflytelse over internasjonale avtaler som i neste omgang får betydning lokalt. Likevel er det tydelig at urfolk har måttet kjempe hardt for å få statene til å innrømme dem en del grunnleggende rettigheter.

Indianere fra USA forsøkte som de første urfolksrepresentantene å få adgang til en del FN-organer på 50-tallet. De lyktes ikke. Senere ble det imidlertid utpekt en spesialrapportør for urfolksrettigheter, som skulle se nærmere på omfanget og typen diskriminering som urfolk ble utsatt for over hele verden. Resultatene fra disse studiene resulterte til slutt i at FNs

arbeidsgruppe for urfolksspørsmål ble etablert i 1982. Arbeidsgruppa begynte ganske raskt å jobbe med et utkast til en FN-erklæring om urfolks rettigheter, og overleverte i 1994 et forslag videre opp i systemet. John B. Henriksen slo fast at den nå så ut til å ha kjørt seg fast på det politiske nivået i FN.

Noe av problemet i prosessene rundt utkastet til en FN-erklæring om urfolks rettigheter, er ifølge Henriksen at små stater som Norge prøver å spille på to hester samtidig. De ønsker både å være positive til urfolk og til tekstforslag som sikrer urfolks rettigheter. Samtidig ønsker de å opprettholde et godt forhold til mektige stater. Ifølge Henriksen sies det lite på de åpne møtene, og det legges ofte inn unødvendige reservasjoner. Dette gir ekstra spillrom for stater som USA, som ofte går mot forslag, eller svekker bestemte artikler i utkastene. Man ender dermed ofte opp med å etablere minimumsstandarder for urfolksrettigheter, langt unna det opprinnelige forslaget. Henriksen mente likevel at et svært positivt resultat av arbeidet i FN er at Permanent Forum nå etableres. Nivåhevingen som dette representerer gir ifølge Henriksen klare fordeler for urfolks fremtidige muligheter til å nå frem med sine synspunkter.

Henriksen skisserte imidlertid også hindrene som fremdeles eksisterer for at urfolk skal få delta i slike internasjonale fora. Blant annet er det et stort problem at ulik økonomi skaper ulike muligheter for deltakelse i alle fora og organer i FN. Henriksen påpekte derfor at det er spesielt viktig at urfolksgrupper sikres finansiering og reisestøtte.

Henriksen tok så for seg urfolk i EU-systemet. Urfolk i Europa var aktive i forkant av vedtagelsen av urfolksresolusjonen i EUs ministerråd i 1998. Samene er de eneste erklærte urfolk i EU, i og med at inuittene på Grønland står utenfor unionen. På grunn av at Norge ikke er medlem av EU har resolusjonen imidlertid hatt liten relevans her til lands.

Samerådet har likevel prosjekter finansiert gjennom EU-kommisjonen. De har holdt kurs om menneskerettigheter og internasjonale politiske prosesser i Tanzania, og utvikler for tida flere lignende tilbud i Asia og andre afrikanske land. Samerådet koordinerer også et prosjekt som har som formål å kartlegge virkningene av EU-bistand til land hvor det bor urfolk. EU har med andre ord gitt rom for at urfolks perspektiver på bistand skal få komme til uttrykk.

Evaluering av den danske strategien for bistand til urfolk

John B. Henriksen avsluttet sitt innlegg med å berømme NORAD for å sette i gang en evaluering av den norske bistandspolitikken i forhold til urfolk, og for at de nå er i gang med å utarbeide en egen strategi for urfolksarbeidet. Han viste til hvordan DANIDA i Danmark allerede er i gang med den første evalueringen av sin strategi overfor urfolk, og at Norge sikkert vil ha noe å hente fra disse erfaringene. I Danmark har de valgt å la en rådgivningsgruppe med urfolksrepresentanter fra mottakerland, samt fra Hjemmestyret på Grønland, få hovedansvaret for første fase av denne evalueringen.

Seminardeltaker Tove Søvn Dahl Petersen kunne senere på dagen gi mer informasjon om det danske tiltaket. Hun er Grønlands hjemmestyres representant i DANIDAS "Review-team", og dermed altså med på å evaluere den danske strategien "for støtte til opprinnelige folk". I tillegg til henne deltar 3 urfolksekspertter fra Ecuador, Kenya og Bangladesh. Søvn Dahl Petersen understreket at deltagelsen fra en ekspert fra Grønlands hjemmestyre var viktig på

grunn av det sterke eierskap hjemmestyret har overfor dansk utenrikspolitikk overfor urfolk. Hjemmestyret var med under formuleringen av strategien, og ønsket også å være representert under evalueringen. Evalueringen tar for seg Danmarks bidrag i ulike typer multilaterale samarbeid og internasjonale prosesser i FN, EU, og Verdensbanken, så vel som i internasjonale og nasjonale donor-organisasjoner. I evalueringen fokuseres det særlig på om støtten har relevans for urfolk, og hvordan strategien har fungert politisk som et redskap for urfolkenes egen organisering. Søvdahl Petersen understreket at review-teamets arbeid har stor legitimitet, og trolig vil få stor betydning i Utenrigsministeriets videre evaluering av den danske strategien.

Kapittel 3

ERFARINGER FRA ETABLERTE NETTVERK

Det er mange koblinger mellom forskningsmiljøer og andre som arbeider med urfolks-spørsmål, og akademiske miljøer har ulike roller i utviklingsarbeid. Bidragene i dette kapitlet gir innblikk i to etablerte nettverk for forskere og urfolk, ett i Nord-Norge og ett internasjonalt. Ole Henrik Magga beskriver et nettverk for samiske forskere og samisk forskning. Magga understreker blant annet forsknings- og publiseringsbehovene blant samer i Norge, og hvordan man i Urfolksnettverket har satset på ulike tiltak for å avhjelpe dette behovet. Georg Henriksen gir innblikk i bakgrunnen og erfaringene fra IWGIA, et internasjonalt nettverk for forskere og urfolksorganisasjoner. Organisasjonene har svært ulike utgangspunkt. Innleggene er likevel gode eksempler på at mange av de samiske erfaringene ligner erfaringer fra andre verdensdeler.

Urfolksnettverket

Ole Henrik Magga fra Samisk høgskole og Urfolksnettverket tok i sitt innlegg utgangspunkt i forskningsbehovene i det samiske samfunn, og pekte på hvor viktig det er for samer og urfolk generelt å få synliggjort både egenart og mangfold - ikke minst for selvforståelsens og selvrespektens skyld. Magga ga eksempler fra Urfolksnettverket, et nettverkssamarbeid mellom Universitetet i Tromsø, Samisk Høgskole og Nordisk Samisk Institutt. Magga er selv forskningsleder i Nettverket, og etableringen og driften av nettverket er finansiert av Norges Forskningsråd.

Innenfor rammene av nettverket er det satt i gang og finansiert en rekke forskningsinitiativer på samfunnsvitenskapelige så vel som naturvitenskapelige fagfelt.

I regi av Urfolksnettverket:

- Reindriftingsamfunnet
- Sedvanemessig arealbruk og rettigheter
- Skoleforskning
- Samisk selvbestemmelsesbestrebelse, politisk organisering og institusjonsopbygging
- Samisk språkteknologi
- Kolasamisk språk

Urfolksnettverket samarbeider i tillegg med andre institusjoner om seminarer og prosjekter. Særlig viktig er kanskje arbeidet med å synliggjøre samiske perspektiver i ulike debatter om blant annet forskning og utdanningspolitikk.

Magga beskrev det som en viktig del av arbeidet i Urfolksnettverket å rekruttere nye forskere. I løpet av årene som nettverket har eksistert er det gitt støtte/delfinansiering til en rekke individuelle prosjekter. Det er dessuten satset mye på å få etablert et samisk vitenskapelig tidsskrift hvor samiskspråklige forskere kan publisere sine artikler på samisk. Tidsskriftet heter Sámi dieđalaš áigečála. Tidsskriftet utkom en gang i 1994, men gjenoppstår nå som et av Urfolksnettverkets prioriterte tiltak. Artikkelen i andre nummer (juli 2000) gjenspeiler noe av mangfoldet i samisk forskning (oversatt til norsk):

- Vesa Guttorm: Relativpronomen og relativsetninger (i samisk).
- Jan E. Henriksen: Å bo i lávvo ute - om det samiske samfunnets tradisjonelle nettverk.
- Marit Breie Henriksen: Bibelen på samisk - den gamle og den nye oversettelsen.
- Regnor Jernsletten: Etnisitet og språk i 1800-tallets norske kilder.
- Klemetti Näkkäljärvi: Skisse av reindriftssystemet i Jávresduottar og livet i Østre Enontekiö.
- Steinar Pedersen: Jordeiendom i Finnmark og kolonialismen.

Magga opplyste også om at det har vært avholdt to doktorgradskurs i regi av Urfolksnettverket. I 1998 var temaet for kurset etikk, i 1999, kunnskap og kunnskapsformer. Viktig i det siste kurset var fokuset på den kulturelle konteksten for forskningen i alle faser av forskningsprosessen.

I tillegg til å utgi det nevnte tidsskriftet har Urfolksnettverket spredt informasjon om samisk forskning og samiske problemstillinger via Internett og et Newsletter. Det er også utarbeidet en database over prosjekter innenfor samisk og urfolksrelatert forskning. I tillegg får forskningsleder og sekretariat forespørsler om samisk forskning. Forskningsleder har kontakt med forskere fra Norge så vel som mange andre land i verden. Magga mente samarbeidet i Urfolksnettverket nå fungerte på en god måte. Satsningen har vært viktig, blant annet for å få en plattform å bygge på videre.

Magga fokuserte særlig på at det er viktig å komme i gang med vitenskapelig publisering på samisk. Samtidig har nettverket bidratt til å styrke både samisk forskning generelt og informasjonen om slik forskning utover institusjonene. Nettverket har dessuten etablert både formelle og uformelle kontakter med politikere og fagfolk fra mange miljøer.

Til tross for at nettverket har slitt med rekrutteringen til noen av tiltakene, konkluderte Magga med at nettverket har bidratt til å få i stand viktige tverrfaglige samarbeidsprosjekter. Magga mente også at unge forskere gjennom flere av de nevnte initiativene var blitt hjulpet til å opprettholde interessen for *samiske* problemstillinger. Samtidig blir det fokusert på viktige *allmenne* vitenskapelige problemstillinger, som for eksempel møtet mellom kunnskapsformer.

IWGIA (International Work Group for Indigenous Affairs)

Georg Henriksen fra Universitetet i Bergen og IWGIA skisserte bakgrunnen for IWGIA; en nettverksorganisasjon av forskere, urfolksorganisasjoner og andre interesserte i urfolks-spørsmål. IWGIA arbeider for urfolks rettigheter og rett til selvbestemmelse. Dette innebærer blant annet støtte til urfolks arbeid for å sikre territoriale rettigheter, kontroll over land og ressurser, retten til å forvalte sine kulturer og identiteter og retten til utvikling på egne premisser.

En viktig bakgrunn for etableringen av organisasjonen (i 1968) var et behov for å gå ut til offentligheten med informasjon om grusomme overgrep mot urfolk i Sør-Amerika. Dette er trolig også grunnen til at IWGIA tidligere hadde et særlig fokus på Sør-Amerika. I dag arbeider organisasjonen i alle verdensdeler. Nettverket er verdensomspennende, med sekretariat i København.

Henriksen fremhevet dokumentasjons- og publiseringsarbeidet som viktige deler av virksomheten. I tillegg driver IWGIA, sammen med urfolkene selv, utstrakt lobbyvirksomhet og menneskerettighetsarbeid. Organisasjonen har konsultativ status i FN, det vil si at de får taletid - som igjen urfolksrepresentanter fra ulike grupper får anledning til å benytte seg av. Henriksen understreket at IWGIA driver informasjonsarbeid, men at de ikke har til hensikt å tale *på vegne av* urfolk.

Etter hvert har IWGIA også utviklet en omfattende prosjektportefølje med støtte til urfolk og deres organisasjoner, og organiserer årlig flere konferanser og seminarer. Hovedhensikten her er å bidra til kapasitetsbygging og 'empowerment' og ikke minst å gi et reelt innhold til slike honnørord. Henriksen beskrev det som en viktig utfordring å bringe informasjon om hva som foregår på det internasjonale plan ut til lokale samfunn og grupper. Han mente det særlig er viktig å bidra med kunnskap om hvilke muligheter lokalbefolkningene har til å vinne frem med sine saker.

Kapittel 4

ERFARINGER FRA ULIKE BISTANDS- OG SAMARBEIDSPROSJEKTER

Under seminaret i Tromsø var formålet å gi noen innblikk i erfaringer fra ulike urfolksprosjekter. Det norske urfolksprogrammet og Regnskogsfondet er viktige kanaler for bistand direkte bistand til urfolksorganisasjoner. Samerådet har interessante erfaringer fra urfolk til urfolk - samarbeid. I denne rapporten velger vi å presentere Regnskogsfondet sist fordi innlegget til Løvold fungerer så godt som innledning til de generelle debattene under seminaret.

Det norske urfolksprogrammet

Elisabeth Forseth la frem noen av erfaringene fra Det norske urfolksprogrammet. Programmet har utspring i initiativer fra UD i 1980, men ble etablert i NORAD i 1983. I løpet av 80-årene ble både organisasjonsform og faglig fokus skiftet et par ganger. Urfolksprogrammet ble overført til FAFO i 1991, og administrert derfra helt til det i 2000 igjen ble tilbakeført til NORAD.

Urfolksprogrammet støtter urfolks egne organisasjoner. Organisasjonsstøtte og kapasitetsbygging er ifølge Forseth prioriterte oppgaver fordi organisasjonene selv ber om dette. I tillegg har programmet støttet prosjekter knyttet til helse, utdanning, rettigheter og næring. Viktig støtte er også gitt til informasjons-, dokumentasjons-, kommunikasjons- og publikasjonsarbeid.

Det norske urfolksprogrammet har med noen få unntak konsentrert sine prosjekter i Latin-Amerika. Forseth skisserte noe av bakgrunnen for at man har valgt å opprettholde et slikt geografisk fokus. Utgangspunktet var et vedtak om å begrense programmet geografisk. Forseth mente også at det fantes mange gode grunner til å begynne urfolksarbeidet i Latin-Amerika. Urfolksproblematikk var mulig å jobbe med, og "indianere" hadde lenge vært en nokså klar kategori. Ni land i Latin-Amerika har dessuten ratifisert ILO-konvensjonen, og flere har opprettet indianerdirektorater eller -departementer. I denne verdensdelen var det dessuten mulig å gi støtte direkte til urfolksorganisasjoner. Det er ikke nødvendigvis slik andre steder. Forseth understreket at Latin-Amerika var en stor region med interne ulikheter, men mente likevel at regional konsentrasjon hadde vært nyttig på grunn av relativt mange likheter mellom prosjektene og gruppene som ble støttet. Det var mulig med regional utveksling, og mange av erfaringene hadde klar overføringsverdi til de andre prosjektene i regionen.

Forseth understreket at Urfolksprogrammet nå er et voksent program, som har modellverdi både nasjonalt og internasjonalt. Det har fungert som en stifinner i urfolksarbeidet. Forseth viste til at flere av programmets prosjekter har blitt overtatt av andre og større organisasjoner og stater. Urfolksprogrammet har med andre ord vært en brekkstang både for å fremskaffe mer finansiering og flere prosjekter.

Med henvisning til evalueringen av Urfolksprogrammet påpekte Forseth avslutningsvis at det var viktig å balansere mellom behovet for å ha en fleksibel tilnærming til urfolksorganisasjoner og prosjekter, og behovet for å ha en overordnet strategi for urfolksarbeidet. Hun mente mangfoldet av innfallsvinkler og prosjekter hadde vært viktig for suksessen til Det norske urfolksprogrammet.

I tillegg til å fokusere på noen kjerneområder som f.eks. institusjons- og kapasitetsbygging er det viktig å være sensitiv overfor urfolksorganisasjonenes egne ønsker og behov. Ifølge Forseth var det i mange tilfeller behov for kapasitetstrening, men i tillegg behov for å knytte dette til praktiske prosjekter som kunne bedre urfolkens generelle levekår. Små uerfarne organisasjoner trenger dessuten kanskje små bevilgninger, men tett oppfølging/rådgivning. Hun mente også det var behov for å kunne satse på flere risikoprosjekter i arbeidet med urfolks egne organisasjoner.

Samerådet

Leif Halonen fra Samerådet presenterte i sitt innlegg noen av Samerådets erfaringer fra internasjonalt urfolksarbeid, og urfolk til urfolk - samarbeid. Samerådet er en urfolkspolitisk NGO for samer i Norge, Sverige, Finland og Russland. Organisasjonen ble etablert allerede i 1953, og er ifølge Halonen trolig den eldste urfolksorganisasjonen i verden som fremdeles er i virksomhet.

Organisasjonen begynte å samarbeide internasjonalt på 70-tallet, og Halonen skildret blant annet hvor intenst og vanskelig det hadde vært å begynne samarbeidet med urfolk i Guatemala under borgerkrigen. Hele samfunnet var kontrollert av de militære og urfolkspolitisk arbeid og samarbeid kunne medføre livsfare for de involverte partene. Det var med andre ord en stor risiko forbundet både med å organisere seg og med å motta hjelp fra utlandet. På begynnelsen av 80-tallet var Samerådet en av svært få organisasjoner som hadde prosjekter gående, på tross av den blodige borgerkrigen. I denne perioden fikk Samerådet blant annet finansiert ett jordbruksprosjekt blant internflyktninger i Guatemala fra SIDA, NORAD og UD. Halonen fortalte også hvordan de på grunn av den vanskelige situasjonen i landet brukte ulike strategier for å gjøre møter med Maya-organisasjoner så trygge som mulige, og at de måtte bruke nokså uortodokse metoder for å få pengene frem til mottakerne ute på landsbygda i Guatemala.

Han fortalte også om Samerådets problemer med å nå frem hos NORAD, og mente at det er vanskeligere å få midler til urfolk til urfolk-samarbeid enn til andre former for bistandsprosjekter. På tross av at Samerådet både hadde fått mange henvendelser fra Maya-organisasjoner som kunne tenke seg å samarbeide på denne måten, fikk de liten støtte for slike prosjekter hos NORAD. Halonen mente noe av dette kunne bero på tidligere anklager om at Samerådet hadde gitt penger til geriljaen i Guatemala. Han tilbakeviste anklagen, og mente at det generelt så ut til å være vanskelig å skaffe penger *som* urfolksorganisasjon, og *til* urfolk til urfolk-prosjekter.

Samerådet har likevel klart å få i stand prosjekter i Guatemala, Nicaragua, Tanzania, Peru og Panamá. Halonen nevnte spesielt et kurs om menneskerettigheter for urfolksrepresentanter i Arusha, Tanzania, som resulterte i at det ble dannet en urfolksorganisasjon for Afrika.

Samerådet har også nettopp fått penger til en studie om rasisme og rasediskriminering i Guatemala, som skal presenteres på en rasismekonferanse i Sør-Afrika i 2001.

Halonen understreket at Samerådet ikke tok initiativ til prosjektene selv, men at de alltid utarbeidet prosjektsøknader overfor finansieringskildene med utgangspunkt i henvendelser fra kolleger i andre land.

Regnskogsfondet

Lars Løvold begynte med å beskrive Regnskogsfondets doble målsetting:

- 1) Å bevare regnskogen for kommende generasjoner,
- 2) Å styrke og beskytte rettighetene til folkegruppene som bor i regnskogen.

Løvold understreket at Regnskogsfondet legger stor vekt på at tiltakene de setter i gang skal være lokalt forankret, blant annet fordi dette øker effektiviteten. Rettighetsarbeidet er med andre ord en viktig strategi for å oppfylle målsettingen om å bevare skogen. Regnskogsfondet bruker heller ikke urfolksbegrepet i sin formålsparagraf. Arbeidet retter seg mot alle regnskogsbaserte grupper. I praksis er likevel de fleste målgruppene urfolk. Regnskogsfondet har prosjekter i Brasil, Indonesia, Malaysia og Papua Ny Guinea.

Løvold valgte å legge frem 9 punkter som han anså som sentrale erfaringer fra Regnskogsfondet sitt arbeid med urfolk. Han mente alle disse har relevans for internasjonalt urfolksarbeid mer generelt.

- 1) Urfolk er ofte marginalisert og utsatt for overgrep innenfor sine respektive nasjonalstater.
- 2) Det er mulig å støtte urfolk nesten uansett regime.
- 3) I mange sammenhenger er det vanskelig – eller ikke særlig effektivt – å kanalisere støtten direkte til urfolksorganisasjoner.
- 4) Det er viktig å støtte urfolks egne organisasjoner og institusjoner.
- 5) Direkte støtte (bistand) via urfolksorganisasjoner må oppfylle vanlige bistandsfaglige minimumskriterier, og være langsiktig. (Men bistand til urfolk og urfolk til urfolk-samarbeid har ulik logikk.)
- 6) Støttebehovene er mangfoldige og endrer seg over tid
- 7) Støtte kan være forbausende effektivt (ting går framover). Men valg av samarbeidspartner avgjørende for resultatene
- 8) En kan ikke vente til forholdene i landet ligger til rette for støtte (kampen om naturressursene fortsetter ufortrødent).
- 9) Kortsiktig støtte kan ha stor betydning.

Sentralt i Løvolds argumentasjon var at fremgangsmåten overfor myndigheter og formen på bistanden må tilpasses hvert enkelt prosjekt. Han viste til en rekke eksempler fra Regnskogsfondets arbeid, og påpekte at det ikke er gitt verken hvilken type bistand som er mest effektiv, hvilke grupper og organisasjoner som bør støttes, eller hvem som bør være samarbeidspartnere i Norge.

På lignende vis er det ifølge Løvold heller ikke noen klar oppskrift på om det er interne pressgrupper eller press fra internasjonale organisasjoner som får størst virkning. Enkelte ganger er det nødvendig for de lokale samarbeidspartnerne i Sør å tone ned samarbeidet og

hjelpen utenfra. Andre ganger er det, på tross av myndighetenes uvilje mot innblanding fra utenforstående, nettopp internasjonalt press og press fra utlendinger som gjør prosjekter vellykket. Det varierer også om de ulike innenlandske eller utenlandske pressgruppene tjener mest på å vise til nasjonal eller internasjonal lovgivning.

Et annet viktig poeng fra Løvold er at det heller ikke alltid er like lurt å benytte urfolksbegrepet dersom man ønsker å nå frem. I mange tilfeller er det mye å vinne på å finne andre innfallsvinkler. Det er heller ikke alltid verken enkelt eller effektivt å satse på direkte støtte til urfolksorganisasjoner. Noen ganger finnes ikke slike organisasjoner, andre ganger er de ikke representative for gruppen man ønsker å støtte. Det er heller ikke alltid like lett for mottakerne å håndtere alle kravene fra samarbeidslandet i Nord.

Hovedpoenget til Løvold var at urfolks problemer og utfordringer er svært mangfoldige, og krever fleksibel støtte og fleksible løsninger. Støttebehovene endrer seg også over tid. Selv om langsiktig støtte stort sett er mest effektivt mente han i tillegg at kortsiktig støtte kunne være forbausende effektivt. For Løvold var det viktig å poengtere at tett oppfølging og nær kontakt med samarbeidspartnerne i Sør var svært viktig. Særlig understreket han valget av samarbeidspartner var svært viktig, og at dette krevde god kjennskap til de lokale forholdene i samarbeidslandet.

Ifølge Regnskogsfondet er det viktig å begynne med samarbeid og prosjekter selv der det virker vanskelig, fordi både urfolks levekår og naturressurser stadig er i fare mange steder. Det største hinderet i urfolksarbeidet er ifølge Løvold at det er for få midler tilgjengelig for slikt arbeid, og for få aktører på banen. Han mente med andre ord at det er få bistandsorganisasjoner i Norge som setter urfolksspørsmål på dagsorden selv om prosjektene i ulike norske oversikter vurderes som støtte til urfolk.

Debatten

Urfolk til urfolk-samarbeid versus urfolksbistand

Et viktig poeng i Løvolds foredrag og innlegg til debatt var *forskjellen* mellom bistandsprosjekter til urfolk og samarbeidsprosjekter mellom urfolk. Ifølge Løvold har bistand sin egen logikk. Fremdeles er det samarbeidspartneren i Nord som i stor grad stiller betingelsene for støtten, og som må opptre som kontrollør overfor partneren i Sør. For Løvold fremstod ideen om urfolk til urfolk-samarbeid som mer gjensidig og likeverdig. Han håpet at blant andre samiske organisasjoner var seg bevisst denne forskjellen når de forberedte sine samarbeidsprosjekter med urfolk andre steder. Løvold understreket på bakgrunn av forskjellen mellom de ulike prosjektypene også at urfolksbakgrunn ikke nødvendigvis gjorde noen forskjell i *alle* typer urfolksprosjekter. Han så likevel et stort potensiale i at urfolk møtes og utveksler erfaringer, internt i en region eller nasjon, eller internasjonalt.

I debattene under seminaret ble forholdet mellom urfolk til urfolk- samarbeid og urfolksbistand berørt flere ganger. Uttalelsen fra redaksjonskomiteen beskriver urfolk til urfolk-samarbeid som et viktig bidrag i retning av å sikre mottakersiden innflytelse. Halonen fra Samerådet understreket at urfolk til urfolk- samarbeidet som han hadde erfaring fra hadde vært effektivt, og at de etter hvert hadde fått god kjennskap til blant annet situasjonen i Guatemala. Han underslo likevel ikke at en del samarbeidsprosjekter ble til ved

tilfeldigheter, blant annet fordi det er et prinsipp at prosjekter blir initiert på bakgrunn av forespørsler fra urfolk selv. John B. Henriksen poengterte på sin side at Samerådet har jobbet internasjonalt lenge, og at de er med i utstrakte nettverk av urfolksorganisasjoner. Mange partnere rekrutteres gjennom slike nettverk.

Jens Revold fra den tidligere arbeidsgruppa i Tromsø foreslo at man burde satse adskillig sterkere på samarbeids- og bistandsprosjekter overfor urfolk i tida som kommer. Han så for seg en dobling av det totale bistandsbeløpet til urfolk i løpet av en tiårsperiode, og mente at en stor andel av midlene burde kanaliseres gjennom samiske organisasjoner som urfolk til urfolk-samarbeid.

Det er nokså tydelig at de ulike aktørene har ulike innfallsvinkler til bistand/samarbeidsdebatten, og at det fremdeles ikke er helt klart hva som er eller bør være forskjellen mellom prosjekter som satser på henholdsvis urfolksbistand og urfolk til urfolk-samarbeid. Det var imidlertid stor enighet under seminaret om at dette var spørsmål som måtte debatteres nærmere.

En begynnende debatt om urfolksbegrepet

Seminaret i Tromsø fokuserte også på definisjonsproblemene knyttet til ulike urfolksbegreper. Lars Sigurd Valvatne fra UD, og John B. Henriksen fra Samerådet tok opp de spesielle problemene knyttet til urfolks- og rettighetsdebatter i FN. I tillegg ble begrepet diskutert som del av erfaringene fra konkrete samarbeids- og bistandsprosjekter.

Regnskogsfondet har, som nevnt i innlegget fra Løvold, et pragmatisk forhold til urfolksbegrepet. De bruker det der det har en positiv effekt, og lar være å bruke det der det virker mot sin hensikt. Trond Waage fra Universitetet i Tromsø problematiserte bruken av urfolksbegrepet mer generelt og på bakgrunn av eksempler fra Kamerun og Afrika. Han mente at det i mange flerkulturelle samfunn vil være til stor skade å bruke urfolksbegrepet fordi det gir noen grupper forrang fremfor andre. Han hevdet også at en slik kategorisering av folk er problematisk, både på grunn av det vestlige opphavet av begrepet, og fordi han på sikt var redd for klientifisering av store folkegrupper.

En slik kritikk er også kritikk av selve grunnlaget for særskilt bistand til urfolk. I følge Georg Henriksen hadde IWGIA fått lignende kritikk for å bruke urfolksbegrepet i sitt arbeid i Afrika og Asia. Henriksen forsvarte likevel begrepet ved å ta utgangspunkt i at årsaken til konflikter og krig som oftest har å gjøre med at folk opplever forholdet til andre grupper eller styresmakter som urettferdig. Mange urfolksgrupper opplever nettopp alvorlig diskriminering, indre kolonisering, og alvorlige konflikter og kriger. I stedet for å forkaste urfolksbegrepet mente Henriksen det kunne brukes som et viktig virkemiddel i arbeidet med å skape institusjoner og ordninger som folk opplever som rettferdige, og som innebærer at de kan forvalte sin identitet og sitt fellesskap som de vil. Utfordringen lå ifølge Henriksen i å finne frem til gode politiske og konstitusjonelle løsninger som kan sikre urfolkenes selvbestemmelsesrett på en slik måte at *alle* parter opplever det som rettferdig. Slike institusjonelle ordninger har ifølge Henriksen også stor potensiell overføringsverdi til samfunn hvor vi vanligvis ikke anvender urfolksbegreper. Henriksen mente at dette, i motsetning til hva kritikerne spådde, kunne bidra til å skape fredelige multi-etniske samfunn.

Sidsel Saugestad fra Universitetet i Tromsø tok utgangspunkt i at urfolksarbeid i Afrika representerer store begrepsmessige, faglige og politiske utfordringer. Hun støttet likevel ikke

påstanden om at urfolksbegrepene ikke passer inn i mange afrikanske land. Saugestad mente at noe av problemet i Afrika er at marginalisering på kulturelt grunnlag blir behandlet som et fattigdomsproblem. I følge Saugestad er det mer klientifiserende å definere en målgruppe ut ifra hva de mangler enn det som er en gitt gruppes styrke; nemlig identitet, egenart og stolthet over egen kultur.

Saugestad sa seg enig med Henriksen i at urfolksbegreper kan bidra til å styrke urfolks situasjon, deres mulighet til "empowerment", og "self-determination". Hun påpekte at ved å forsøke å være "kulturnøytral", blir man også "kulturblind", og man unnlater å rette oppmerksomhet og bistand mot de trekk som produserer sosial og økonomisk ulikhet.

Saugestad uttrykte ellers håp om at Forumet skal gi muligheter til å diskutere problematikken videre, og at alle deltakerne må ta utfordringene som ligger i å se på hvordan et begrep som er utviklet i noen historiske situasjoner får nye implikasjoner i andre verdensdeler. Saugestad understreket likevel at man ikke måtte la seg skremme av myndigheters påstander om at urfolksbegrepet nødvendigvis skaper strid.

Kriterier for samarbeid

Allerede tidlig i debatten kom Jorun Eikjok fra samisk avdeling på Regionssykehuset i Tromsø med eksempler på *urfolkskvinner*'s spesielle problemer. Eikjok understreket særlig at urfolkskvinner ble usynliggjort, både internt i egne grupper og i forhold til storsamfunnet. Hun ba deltakerne huske på kvinnene i sin iver etter å komme i gang med urfolksprosjekter, og understreket behovet for å bygge opp grupper og organisasjoner spesielt for urfolkskvinner i Norges samarbeidsland og ellers i Sør.

Eikeland fra NORAD understreket som et svar til Eikjok at kvinner generelt er en prioritert målgruppe for NORAD, og at de ønsker kvinneretting i mange prosjekter. Forseth, også NORAD, trakk likevel frem at siden man ikke ønsket å lage prosjekter *for* noen kunne det være et problem å initiere kvinneprosjekter der kvinnene selv ikke laget slike prosjekter.

Et fokus på bistand til urfolkskvinner poengterer dermed noen av de samme problemene som knytter seg til urfolksbistand og bistand generelt. Hvilke typer organisasjoner og mottakerapparat skal man forvente hos eventuelle partnere i Sør? Hvilke kriterier har man for å velge partnere?

Mange debattanter var enige om at det for å unngå overstyring og paternalisme er nødvendig å samarbeide med allerede eksisterende organisasjoner på bakgrunn av deres egne henvendelser. Løvold beskrev imidlertid et eksempel fra Amazonas hvor urfolksorganisasjoner ikke finnes. Skulle Regnskogsfondet la være å ha prosjekter i slike områder, selv om de vurderer dette som helt nødvendig for å få til en positiv utvikling?

Eksemplet viser hvor komplisert det er å samarbeide internasjonalt, og ikke minst hvor vanskelig det er å gi klare retningslinjer for slikt arbeid. Mer enn noe annet understreker det behovet for å fortsette å stille spørsmål og utfordre prinsipper og kriterier for bistand – både generelt og til urfolk.

OPPSUMMERING OG FOKUS FREMOVER

Det første seminaret under overskriften "Forum for urfolksspørsmål i bistanden" tematiserte noen av de spesielle utfordringene knyttet til urfolksbistand og andre typer internasjonalt urfolksarbeid. Deltakerne fikk høre om urfolkssatsningen i FN og EU, og om erfaringer fra etablerte nettverk og ulike typer urfolksprosjekter.

Mange av prosjektene som ble beskrevet bar preg av å være pionertiltak, som på ulike måter har vokst frem ut ifra sterke opplevelser av urettferdighet, diskriminering og undertrykkelse - i en tid da urfolksspørsmål svært sjelden kom på dagsorden. Innleggene ga interessante innblikk i alt arbeidet som etter hvert har ført til en rekke initiativer for å bedre situasjonen til ulike urfolksgrupper. Innlederne ga sine perspektiver på hvilke implikasjoner et utvalg urfolksprosjekter har fått både lokalt, nasjonalt og internasjonalt. De påpekte i tillegg hvordan forhold på alle disse nivåene virker tilbake på urfolksprosjektene og mulighetene de har for å lykkes.

Et annet viktig tema på seminaret var hvordan de samiske erfaringene knyttet til minoritets/majoritets-relasjoner og urfolk til urfolk-samarbeid kunne brukes for å bedre Norges engasjement utenlands. Mange debattanter understreket relevansen av de samiske erfaringene og påpekte behovet for å sikre at urfolk, både i Norge og i mottakerland, får innflytelse over Norges initiativer overfor urfolk internasjonalt.

Deltagerlisten viser to klare mangler ved seminaret i Tromsø. 1) Det var ingen representasjon fra samarbeidsland. 2) Det var svak representasjon fra norske Ngo's. Representasjon fra samarbeidsland vil bli prioritert under konferansen i 2001. Manglende deltakelse fra norske frivillige organisasjoner representerer kanskje en større utfordring. Ifølge statistikker som ble lagt frem på seminaret er sytten norske NORAD- støttede organisasjoner på ulike måter involvert i urfolksarbeid. To var representert i Tromsø. Dette er alvorlig, og viser at det fremdeles kan være vanskelig å få organisasjonene med seg i en nysatsing som "Forum for urfolksspørsmål i bistanden". Det er grunn til å tro at noe av dette handler om økonomiske prioriteringer, og liten vilje til å bruke prosjektmidler i Norge. De viktige debattene som kom i gang under møtet i Tromsø viser likevel at det ligger et stort potensiale i å satse *i Norge* for å bedre den norske støtten til urfolk i ulike mottaker- og samarbeidsland. Dette er også bakgrunnen for selve oppstarten av forumet.

I første og siste del av seminaret ble selve forumet og forumets oppgaver debattert. Deltakerne så "Forum for urfolksspørsmål i bistanden" først og fremst som en møteplass for ulike synspunkter og erfaringer. Flere uttrykte også behov for å diskutere mer generelle trekk ved norsk bistandspolitikken overfor urfolk.

Urfolksfeltet inkluderer store og vanskelige tema. Det er vanskelig for enkeltpersoner og enkeltorganisasjoner å få god og grundig nok oversikt på alle områder. I mange bistandsorganisasjoner tilskrives få personer hele ansvaret for organisasjonens urfolksprosjekter og -perspektiver. Mange organisasjoner etterspør kompetanse, ikke bare på urfolksspørsmål, men også mer generelt på minoritets- og etnisitetsproblematikk, og rettighetsspørsmål knyttet til slike sosiale kategorier. Samtidig sitter en rekke fagpersoner i ulike forskningsinstitusjoner uten å vite om hverandre, og uten å vite hva slags kunnskap som er mest etterspurt blant dem som driver praktisk urfolksarbeid. Vi må altså spørre videre:

- Hvor godt kjenner miljøene til hverandres satsning på urfolksprosjekter?
- Hva kan og gjør de for å informere hverandre om sine prosjekter?
- Hvordan kan detaljkunnskap i de ulike miljøene brukes for å belyse mer generelle spørsmål knyttet til denne typen internasjonalt arbeid?

Forumet bør bli en viktig støttespiller for de ulike aktørene i Norges samlede urfolksarbeid. Et viktig grunnprinsipp blir derfor å være lydhør overfor de ulike organisasjonenes og institusjonenes ønsker når det gjelder tema og fokus i det videre arbeidet. På grunn av at dette er et nytt satsningsområde vil det trolig være nødvendig å styrke kontakten mellom sekretariatet og de ulike miljøene. Målet er å kunne opprettholde et kontinuerlig tilbud hvor sekretariatet i Tromsø kan formidle kontakt og informasjon, både mellom dem som driver praktisk urfolksarbeid, og mellom forsknings- og bistandsmiljøer.

Forumet skal ikke være noe beslutningsorgan. Det er likevel verdt å arbeide videre med både strategiske og politiske spørsmål knyttet til bistand til urfolk. Else Berit Eikeland fra NORAD oppfordret nettopp forumsdeltakerne til å tenke nytt, både når det gjelder geografisk og tematisk fokus på den norske urfolksbistanden. Det gjenstår å stille og å besvare mange spørsmål. For eksempel:

- Er prosjektene som pågår relevant for urfolkene det gjelder?
- Bør de store programmene inkludere flere land og verdensdeler?
- Hvordan muliggjøre en utvikling hvor urfolk selv kan øve innflytelse og ta avgjørelser over viktige forutsetninger for egen fremtid?
- Hvilke typer bistand og samarbeidsprosjekter er mest effektive for å få til en endring som gagnar urfolk?

Det faglige rådet og sekretariatet vil legge stor vekt på oppfølgingen av seminaret, både gjennom denne rapporten og gjennom bedret kontakt med organisasjoner og forskningmiljøer over hele landet. Mange debatter bør fortsette både gjennom nettsidene/e-postlista og på konferansen høsten 2001. Vi satser også på å samle lenker og oversikter over ressurspersoner, artikler og annen relevant informasjon på hjemmesidene. (Se kontaktadresser i forordet).

Du er herved invitert til å bidra!

Kapittel 5

BIDRAG

Bård A. Berg

Universitetet i Tromsø

Åpning

Som leder for styret i Senter for samiske studier ved Universitetet i Tromsø er det en glede å ønske velkommen til oppstartmøte i Forum for urfolksspørsmål i bistanden. Forumet har bakgrunn i evalueringen av Det norske urfolksprogrammet, Oppfølgingsplan for arbeid med urfolk i bistanden og særlig Stortingsmelding nr 21 (1999-2000), der det i kapittel 5.6.4 g ("Urfolk") under overskriften TILTAK står følgende:

"- Regjeringen vil, for å styrke bistandsadministrasjonens arbeid med urfolk, tilbakeføre Det norske urfolksprogrammet fra 1.1.2000 til NORAD. Den faglige, tematiske og geografiske innretningen av programmet vil bli vurdert i løpet av 2000.

- Regjeringen vil gi Universitetet i Tromsø i oppdrag å etablere et forum der aktuelle miljøer kan dele erfaringer og drøfte spørsmål knyttet til arbeidet med urfolk.

- Regjeringen vil arbeide for at Sametingets kunnskap om organisering av urfolk vil bli benyttet mer aktivt."

Styret i senter for samiske studier oppnevnte på bakgrunn av stortingsmeldingen ei arbeidsgruppe med oppgave å oppfylle det mandat som ligger i meldingen. Arbeidsgruppa har bestått av tidligere styreleder ved Senter for samiske studier Britt Kramvig (i hennes sted har jeg gått inn da jeg overtok vervet), og dessuten førsteamanuensis Terje Brantenberg og studentrepresentant Silje Muotka fra styret ved Samisk senter. Fra Senter for miljø og utviklingsstudier her i Tromsø - SEMUT - har Håkon Fotland og Jens Revold deltatt.

Dessuten er professor i historie Henry Minde medlem av gruppa. Sekretærer for arbeidsgruppa har vært Johnny Leo Jernsletten., administrativ leder ved Senter for samiske studier, samt Elisabeth Sandersen. Arbeidsgruppa har hatt ansvar for alt arbeid fram mot denne konferansen og har ansvaret også for selve konferansen.

Vi er svært fornøyd med at så mange som 78 personer er påmeldt til det første seminaret i "Forum for urfolksspørsmål". Det er likevel noen miljøer som ikke er representert på seminaret. Det er for eksempel kommet få representanter fra bistands- og andre typer frivillige organisasjoner i Sør-Norge. Det kan være flere grunner til dette. Felles for organisasjonene vi har vært i kontakt med er at de foreløpig ikke helt vet hva som er ment med forumet. Disse organisasjonene ønsker å se an forumet og hva det kan brukes til. Flere opplyser likevel at de ser frem til mer informasjon, forskningsformidling og debatter via Internett. Noen organisasjoner beskriver hvordan urfolksspørsmål og mer generelle rettighetsspørsmål ser ut til å få økende aktualitet i ulike samarbeidsland. Andre har problemer med urfolksdefinisjonene og legger større vekt på sine erfaringer i land preget av det de beskriver som "etniske spenninger og konflikter". Noen av organisasjonene gir videre uttrykk for at de som bistandsorganisasjoner både har behov for informasjon som kan brukes i praktisk bistandsarbeid - og for å delta i grunnleggende faglige debatter, knyttet til f.eks nettopp rettighetsspørsmål og etnisitet.

Oppfølging av seminaret gjennom jevnlig kontakt med organisasjoner og forskningsmiljøer over hele landet blir en viktig oppgave for forumet frem til neste møte, høsten 2001. Arbeidsgruppa tror at hovedgrunnen for at så få bistandsorganisasjoner har møtt opp er at de har relativt stramme administrasjonsbudsjetter. I tillegg er det i bistandsorganisasjoner og i NORAD ingen tradisjon for å bruke penger i Norge. Det er tvert imot et poeng at størst mulig andel av budsjettene går direkte til mottakerlandene. Både evalueringen av Det norske urfolkssprogrammet, Oppfølgingsplanen for arbeid med urfolk i bistanden og Stortingsmelding 21 (1999-2000) understreker likevel behovet for å styrke den norske kompetansen på urfolksspørsmål. Dette forumet er nettopp et tiltak som har til hensikt bidra til en slik KOMPETANSEHEVING, gjennom å få i gang en bedre flyt av informasjon mellom samiske og norske bistands-, forsknings- og andre miljøer med ulike erfaringer fra internasjonalt urfolksarbeid. Forumet er i utgangspunktet et tiltak for å imøtekomme behovet for å satse i Norge i tillegg til i mottakerlandene. Dette seminaret har blant annet til hensikt å debattere hvilke ønsker og behov de ulike miljøene har, og hvordan vi best kan organisere forumet.

Sametinget har avslått å stille med innleder på seminaret på grunn av det dessverre kolliderer med en sametingssamling. Sametinget har aldri tidligere hatt møte på mandager, men på grunn av åpningen av det nye Sametingsbygget forrige uke er kjøreplanen endret fra det vanlige mønsteret. Vi beklager sterkt at vi ikke har klart å holde oss oppdatert over endringene i Sametingets møtedatoer. Statssekretær i Kommunal- og regionaldepartementet (med særlig ansvar for samiske saker), Steinar Pedersen, kunne dessverre heller ikke komme, av samme grunn.

Jeg ønsker allerede innledningsvis å kommentere den smule forvirring som har oppstått når det gjelder forholdet mellom Forum for urfolksspørsmål her ved Universitetet i Tromsø og Det foreslåtte urfolks- og menneskerettighetscenteret i Kautokeino. Arbeidsgruppa anser dette for å være to helt forskjellige institusjoner, med forskjellig siktemål, og vi ser det som naturlig og svært ønskelig å inngå et NÆRT samarbeid med Kautokeino når senteret der blir etablert.

Til slutt: I forbindelse med oppstarten av Forum for urfolksspørsmål har Arbeidsgruppa også vurdert den videre arbeidsformen i forumet. Arbeidsgruppa - som har arbeidet frem skisser og budsjettforslag overfor NORAD - vil bli erstattet av et Faglig råd. Den modellen vi går inn for er at Universitetet i Tromsø utpeker tre medlemmer - deriblant lederen - mens ytterligere tre blir utpekt fra eksterne miljøer. Det er sendt ut anmodninger til de eksterne miljøene om å foreslå rådsmedlemmer til det nye rådet.

Når det gjelder de tre rådsmedlemmer fra Universitetet i Tromsø, har Senter for samiske studier fått til oppgave å utpeke disse. Senter for samiske studier har utpekt følgende tre medlemmer: professor Henry Minde, professor Sidsel Saugestad og stipendiat Ann Gøril Johansen. Av disse er professor Henry Minde utpekt til leder. Eksterne miljøer kan komme med navneforslag frem til 20. november. Deretter vil de siste tre medlemmene i rådet utnevnes. Det faglige rådets formelle overtakelse av ansvaret vil skje etter oppnevningen av de tre siste medlemmene på styremøte i Senter for samiske studier 30. november.

NOK EN GANG - HJERTELIG VELKOMMEN TIL OPPSTARTMØTE I FORUM FOR URFOLKSSPØRSMÅL I BISTANDEN!

Henry Minde

Universitetet i Tromsø

Hvorfor et forum for urfolksspørsmål?

Kjære forsamling!

Jeg skal prøve å besvare spørsmålet sett fra mitt ståsted:

- først som medlem av den referansegruppen UD oppnevnte i forbindelse med evalueringen høsten 1997 og våren 1998 av programmet "Urfolk i bistanden".
- og dernest som medlem av en arbeidsgruppe oppnevnt av styret ved UiTø, som i samarbeid med NORAD har hatt som oppgave å forberede dette seminaret.

Her skal jeg trekke fram noen viktige momenter fra evalueringsprosessen, hvor det ble reist spørsmål om urfolk-til-urfolk samarbeid. Og som dermed reiste spørsmål om den samiske deltakelsen i programmet.

Fokuseringen av urfolk til urfolk-samarbeid i evalueringsprosessen

Allerede i UD's sitt mandat for evalueringa understreket UD at enhver vurdering av de norske myndigheters internasjonale arbeid må inkludere det samiske perspektiv både på selve arbeidet og som en del av dets arbeid (Evalueringsrapporten, s.15). Senter for samiske studier ved UiTø ble på et tidlig stadium kontaktet for å sørge for at denne siden av evalueringa ble gjennomført. Jeg antar det hadde sin bakgrunn i at dette senteret på det tidspunkt var blitt dypt involvert i forberedelsene til det store NUFU-programmet "Maya Competence Building", som besto i et samarbeid mellom Universitetet i Tromsø og San Carlos universitetet i Guatemala. Dette samarbeidet hadde formelt blitt inngått under den konferansen som Senter for samiske studier arrangerte i Tromsø 1993, kalt "Indigenous Politics and Self-Government". Konferansen var for øvrig det viktigste enkelt-arrangement i markeringen av FNs urfolksår – 1993 - i Norge (jfr. Brantenberg, Hansen og Minde: *Becoming Visible*. Centre for Sámi Studies 1995).

I løpet av evalueringsprosessen kom det flere innspill som understreket urfolk til urfolk-samarbeid, men det ble fra enkelte hold vist til problemer ved et slikt samarbeid, f.eks. at de samiske organisasjoner hadde vært så opptatt av sin egen nasjonsbygging at man på det hold hadde oversett sine internasjonale forpliktelser overfor urfolk som var mye verre stilt en oss selv. Det ble vist til vellykte samarbeidsprosjekt mellom urfolksgupper i sør og i nord på det amerikanske kontinent. Ved å komme sammen, spesielt gjennom deres NGOs, ble det skapt et felles rom og langvarige samarbeid mellom lokalsamfunn (Appendix 2 i evalueringsrapporten). Undertegnede kunne i et notat også vise til det engasjement som de samiske NGOs hadde vist på den internasjonale arena fra begynnelsen av 1970-tallet (Appendix 4 i evalueringsrapporten). Dette er for øvrig et tema som Leif Halonen vil ta opp i større bredde senere på dette seminaret.

Da jeg skrev notatet for evalueringsrapporten hadde man i lokalpressen i Nord-Norge nettopp hatt en stor debatt om det samiske engasjementet i urfolksspørsmål. Det ble hevdet at samene manglet solidaritet med urfolk i den tredje verden. Spørsmålet om dette er et dekkende bilde vil jeg som nevnt overlate til Halonen å drøfte nærmere. Her skal jeg kun understreke at det på ledende samisk hold (tidligere leder av NSR Nils Thomas Utsi og nåværende sametingspresident Svein Roald Nystø) ble understreket av selv om man hadde gjort mye for å hjelpe

urfolksorganisasjoner i Sør- og Mellom-Amerika opp å stå, hadde man oppnådd altfor lite. Det kunne man imidlertid ikke laste samene, men myndighetene som ikke var villig til å finansiere denne formen for bistand fra samenes side. Begge mente at man på samisk hold måtte engasjere seg mer for urfolk gjennom de felles sameparlamentariske organ. Det konkrete bistandssamarbeidet var imidlertid en oppgave spesielt for samiske NGOs - og da tenkte Nystø først og fremst på *Samerådet* (innlegg i *Finnmark Dagblad* 14.10 og 16.10.1996). Min konklusjon bygde både på politiske programformuleringer på samisk hold og på de samarbeidsprogrammer som Senter for samiske studier og SEMUT hadde med urfolksgrupper i Mellom-Amerika og Afrika: En naturlig konsekvens måtte være at aktuelle samiske forskningsmiljø og samiske organisasjoner og institusjoner måtte bli inkludert som aktiv partner i den norske bistanden for urfolk. Dette var for øvrig en konklusjon som hele referansegruppa sluttet seg til.

Vurderinger i rapporten som har betydning for den framtidige organisering av programmet

Spørsmålet dreier seg jo først og fremst om hvordan de midler som den norske stat bevilger til urfolk i Latin-Amerika og Afrika (eventuelt andre steder) kan brukes mest fornuftig på mottakerstedet. Og for det andre, men et underordnet spørsmål, om hvordan få størst mulig legitimitet her i landet til denne hjelpa.

På 1990-tallet hadde NORAD overlatt administreringa av urfolksbistanden til FAFO. Her skal jeg trekke fram noen av konklusjonene:

- at FAFO hadde gjort en glimrende og samvittighetsfull jobb på mottakerlandene (gitt de forutsetninger som var innbakt i den norske bistandspolitikken). Om det er et annet miljø som overtar FAFO sin oppgave, er det med andre ord en formidabel oppgave å oppnå en like god vurdering på dette punktet.
- at FAFO ikke hadde klart å skape et faglig miljø rundt programmet og var nokså isolert kommunikasjonsmessig i forhold til NORAD, andre statlige organ, NGOs (herunder de samiske) og fagmiljø ved universitetene (Evalueringsrapporten s. 80). Man hadde ikke klart å skape kanaler som kunne generere faglig virksomhet og politisk.

Det er mot denne bakgrunnen man må se forslaget i evalueringsrapporten om å opprette en årlig rundebordskonferanse ("roundtable") der alle involverte og interesserte parter i urfolksbistanden skal kunne komme sammen. Siden begrepene som siden er brukt om denne konferansen har variert, og dermed kan ha skapt forvirring hos noen og enhver, skal jeg referere hva som sies i evalueringsrapporten:

Det tas til orde for å etablere et *Roundtable* om omgivelsene og den økonomiske støtten til urfolk. Her skal man diskutere gjennomføringen av de nasjonale strategier og åpne kanaler og dialog og koordinering mellom offentlige organ, NGOs og akademiske miljøer. For å arrangere disse møtene, få publisert det som blir framlagt og diskutert og for å få etablert og hold ved like websider som gir informasjon om aktiviteter både i Norge og i mottakerlandene, trenges et lite sekretariat (Evalueringsrapporten s. 89). De akademiske aktiviteter blir ytterligere understreket ved at kommunikasjon, informasjon og utdanning er viktige aktiviteter i forbindelse med rundebordskonferansene: Sekretariatet skal ta initiativ til regulære politiske diskusjoner og avholde offentlige og spesialiserte informasjonsmøter (sm.st., s. 90 og s. 94).

Etableringen av et *Roundtable* var en anbefaling for mer systematisk kontakt og kunnskapsutveksling mellom alle aktørene innen dette tematiske området. Forslaget forutsetter nære forbindelser til aktive forskningsmiljø med hensyn til urfolk og bistand.

UD sin oppfølgingsplan

UD fulgte opp mange av forslagene fra evalueringsrapporten i sin oppfølgingsplan [for arbeidet med urfolk i bistanden] som ble sendt ut i september 1999 (vel et år siden). Mottakerne var bl.a. NGOs og akademiske institusjoner og på samisk side Sametinget, Samerådet og oss - Senter for samiske studier. Et av punktene i planen var en sterk utfordring til oss spesielt:

- "Det etableres *et forum* hvor de norske miljøene kan dele erfaringer og drøfte spørsmål knyttet til arbeidet med urfolk. Arbeidet søkes knyttet til Universitetet i Tromsø, som bes om å komme med forslag til NORAD om hvordan et slikt forum bør legges opp og drives. Midler avsettes gjennom urfolksprogrammet."

Dette var det sentrale utgangspunktet for det arbeid vi da satte i gang. Alvoret i den forpliktelse vi påtok oss ble i mer generell form senere understreket av utviklings- og menneskerettighetsministeren som oppfordret universitetene og høyskolene "til fortsatt å ta sin pådriverrolle for internasjonal solidaritet og samarbeid på alvor" (Stortinget 19.01.2000). Det var to andre punkt i denne oppfølgingsplanen som var retningsgivende for vårt arbeid:

- "Sametinget trekkes mer med i arbeidet med bistand til urfolk. NORAD gis i oppdrag å vurdere hvordan det kan trekkes mer aktivt på den kompetanse Sametinget har på organisering av urfolk."
- "Støtte til forskning om urfolk og kompetanseoppbygging innen utdanning og forskning integreres bedre både i arbeidet til Norges forskningsråd og støtten til forskning i utviklingsland. Det skal arbeides med kompetanseheving for urfolk både gjennom grunn- utdanning, høyere utdanning og urfolks egen deltakelse i forskningsprogrammer og internasjonalt samarbeid."

Med andre ord: Selv om man nå beskrev det nye tiltaket som "et forum" hadde vi ingen grunn til å tro at forumet var noe annet enn "et rundebord". Det var derfor utfra den mer fylldige beskrivelsen av oppgavene i evalueringsrapporten at vi gikk i dialog med NORAD om hvordan vi skulle arrangere det første møtet.

Stortingsmelding nr. 21

Disse punktene følges naturlig videre opp i St.meld. nr. 21 (1999-2000) Menneskeverd i sentrum (godkjent i statsråd 17. desember 1999). I kapittel 5 diskuteres "Det internasjonale menneskerettighetsarbeidet", der det listes opp et antall tiltak:

- "Regjeringen vil ... styrke bistandsadministrasjonens arbeid med urfolk"
- "Regjeringen vil gi Universitetet i Tromsø i oppdrag å etablere *et forum* der aktuelle miljøer kan dele erfaringer og drøfte spørsmål knyttet til arbeidet med urfolk."
- "Regjeringen vil arbeide for at Sametingets kunnskap om organisering av urfolk vil bli benyttet mer aktivt."

I tillegg diskuteres i kapittel 4 menneskerettighetenes stilling i Norge og det fokuseres på en del særskilte satsingsområder, som inkluderer det samepolitiske feltet. Som ett av "Ti viktige tiltak" i stortingsmeldingen framheves at

- "Regjeringen vil opprette *et kompetansesenter for urfolksrettigheter*." Og videre at "Hensikten med å legge et kompetansesenter til Nord-Norge er å øke kunnskapen om denne delen av menneskerettighetene i landsdelen og i landet for øvrig. En hovedoppgave vil være å gi informasjon til skoleverket og andre institusjoner og organisasjoner i samfunnet som har behov for tilrettelagt materiale om urfolkstema. Senteret bør dekke internasjonale urfolksspørsmål ved siden av nasjonale spørsmål.

Sametinget grep straks fatt i disse forslagene og etter en viss tautrekking vedtok tinget i mars (sak 12/00) i år at kompetansesentret for urfolksrettigheter bør legges til Kautokeino. Både før og etter dette vedtaket har vi tatt det for gitt at regjeringen i sin omtale at "et forum" og "et kompetansesenter for urfolksrettigheter" her snakker om to ulike institusjoner.

Dette er grunnen til at universitetets arbeidsgruppe har insistert hardt på at det forum vi i disse to dagene skal diskutere framtida til og innholdet av bør hete "**Forum for urfolksspørsmål i bistanden**". Det siste presiserende leddet har NORAD nokså hardnakket insistert på at vi ikke burde ta med. Jeg håper dette spørsmålet kan bli avklart i løpet av konferansen.

Disse uklarheter med hensyn til barnets navn skal jeg da foreløpig konkludere med følgende: Ut fra de offentlige dokumenter som er publisert og de vedtak som er gjort i denne saken så langt, må man forstå hvem som helst kan gå i surr i begrepene som er brukt. Den tanke kan lett oppstå at vi her snakker om samme sak eller samme institusjon når man snakker om "et forum" og når man snakker "et kompetansesenter for urfolksrettigheter". Etter vårt skjønn har dette gitt unødig grunn til strid og igjen vil jeg minne om oppfordringen fra utviklings- og menneskerettighetsministeren, da hun presenterte *St.melding 21* i Stortinget:

"(...) vi må samordne oss i Norge og internasjonalt – ikke trække oppi hverandre i vår iver etter samarbeid. Eller i egeninteressens tjeneste."

Forberedelsen av et forum

Som sagt oppnevnte UiTø i fjor høst en arbeidsgruppe som skulle forberede det forum som ble omtalt i UD sin oppfølgingsplan. Medlemmene var forskere som gjennom Senter for samiske studier og SEMUT (Senter for miljø- og utviklingsstudier) har vært involvert i forsknings- og undervisningssamarbeid med universiteter i den tredje verden. Styrelederene i Senter for samiske studier har vært ledere for denne arbeidsgruppa (Britt Kramvig og Bård A. Berg).

Vi har arbeidet ut fra en plan om at et "Forum for urfolksspørsmål i bistanden" bør ha disse funksjoner:

- å bringe sammen alle bistands- og forskningsmiljøer i Norge og Sápmi som er relevante i forhold til norsk bistand for urfolk
- å bidra til en generell oppdatering av bistandsmiljøenes kunnskaper om urfolks spesielle livsvilkår og rettigheter
- å prøve å nå et videre publikum og norsk offentlighet i tillegg til dem som eksplisitt satser på urfolksproblematikk
- å bidra til nettverksbygging om urfolksspørsmål i bistanden på tvers av norske og samiske miljøer
- å opprette og vedlikeholde et nettsted om urfolk i bistanden, i Norge og internasjonalt

Det er disse forslag vi ønsker å få diskutert og konkretisert i løpet av denne første konferansen i regi av Forumet. Forumet vil bli det deltakerne gjør den til. Det er deltakerne som avgjør om

Forumet har livets rett framover. Vi kan alt nå konstatere at det er første gangen samiske organisasjoner og institusjoner møter frivillige organisasjoner og statlige organer for å drøfte bistandsaktiviteter for urfolk. Senter for samiske studier ved UiTø bør være et naturlig bindeledd samiske miljø, forskere og praktikere. Jeg håper at arbeidet med å få Forumet opp å stå ikke må blandes sammen med spørsmålet om opprettelsen av et informasjonskontor for samiske og urfolksspørsmål i Norge. Et større innslag av urfolk til urfolk-samarbeid i bistanden er en utfordring som krever et nært samarbeid mellom samiske og norske frivillige organisasjoner, forskningsmiljøer og statlige institusjoner. Vi har ment at Senter for samiske studier ved Universitetet i Tromsø er et naturlig knutepunkt mellom de ulike miljøer og derfor en naturlig arrangør av de aktiviteter som i framtida skal inngå i Forumet. Vi ser derfor fram til en kritisk og konstruktiv konferanse.

John Bernhard Henriksen

Samerådet

Innledning

Samerådet er en frivillig samisk organisasjon, en NGO, og et samarbeidsorgan for de samiske organisasjonene i de fire landene hvor vi bor; Norge, Sverige, Finland og Russland.

Samerådet har jobbet internasjonalt i mange år, i alle fall ifra 1970-tallet. Organisasjonen har dessuten siden 1982 jobbet mye innenfor FN-systemet. Jeg er bedt om å snakke om urfolk i FN- og EU-systemene. Jeg kommer ikke til å berøre FN-organer som UNDP UNESCO, Verdensbanken eller andre aktuelle FN-organer. Jeg har tenkt å snakke litt om utviklingen og situasjonen innenfor FN-systemet i forhold til urfolksaker, og avslutningsvis litt om EU-systemet.

FN-systemet

Når det gjelder utviklingen innenfor FN-systemet med hensyn til urfolk så har man hatt en veldig positiv utvikling i løpet av de siste 7-8 årene. Og når jeg sier positiv så mener jeg at urfolksspørsmål i dag har mye større oppmerksomhet og formell plass innenfor FN-systemet - enn tidligere. Når det er sagt så bør det vel også sies at utviklingen går veldig langsomt. Utviklingen innenfor FN bærer preg av mange harde kamper som urfolk har måttet foreta for å få statene til å innrømme dem en del grunnleggende rettigheter.

Man fikk ikke forgang i arbeidet innenfor FN før på 1980-tallet når urfolk sjøl fikk plass innenfor FN-systemet. FNs arbeidsgruppe for urfolk ble etablert i 1982. Først da, når urfolk fysisk begynte å komme til forskjellige FN-møter ble regjeringene tvunget til å ta disse tingene mer alvorlig.

Akkurat nå befinner vi oss i det internasjonale tiåret for urfolk. Tiåret ble proklamert i FNs generalforsamling i 1994, og tiåret løper fra 1995 til 2004. Vi begynner altså å nærme oss slutten av tiåret. FNs generalforsamling har i denne perioden arbeidet med en FN-erklæring om urfolks rettigheter og etableringen av et permanent forum for urfolksspørsmål, som to av hovedmålsetningene for dette tiåret. Målsetningene om å etablere et permanent forum synes å bli oppnådd før utgangen av tiåret. FNs økonomiske og sosiale råd vedtok i juli i år at et slikt forum skal etableres. 3. komite i FNs generalforsamling støttet dette vedtaket for 3 uker siden slik at man nå må anse dette som endelig vedtatt innenfor FN-systemet. Så vidt jeg vet er det FNs 5.komite som behandler økonomiske spørsmål, som enda må gi sin formelle godkjenning. Man skulle forutsette at dette ikke vil skape noen problemer.

Først litt historikk for dere som ikke kjenner FN- systemet og urfolksarbeidet der. De første forsøkene på å få urfolkssaker på FNs dagsorden begynte allerede på 1950-tallet når indianere fra USA forsøkte å få tilgang til en del FN-organer. Dette mislyktes de med. Neste gang man igjen fikk urfolksspørsmål på dagsorden var når underkommisjonen for menneskerettigheter, som det heter i dag, et underorgan av FNs menneskerettighetskommisjon, bestemte seg for å utpeke en spesialrapportør for urfolksrettigheter, som skulle se litt nærmere på omfanget og typen av diskriminering som urfolk ble utsatt for over hele verden. Dette endte opp med en studie på 5 ganske omfangsrike bind, og konklusjonen i utredningen førte til at FN etablerte FNs arbeidsgruppe for urfolksspørsmål. Dette er en av de direkte årsakene til at arbeidsgruppen ble etablert i 1982. Arbeidsgruppen begynte ganske fort å jobbe med utkast til en FN-erklæring om urfolks rettigheter. I 1994 overleverte den et forslag videre opp i

systemet, og den ligger nå på et politisk nivå. Der har den deretter ligget –og for så vidt kjørt seg fast.

Permanent Forum

Permanent Forum er imidlertid etablert, og forumet får 8 urfolksmedlemmer og 8 regjeringsoppnevnte medlemmer. Etableringen er en milepæl i arbeidet med urfolkssaker innenfor FN-systemet. Man får nå et forum på et høyt nivå i dette systemet. Forumet vil bli direkte underlagt FNs økonomiske og sosiale råd. De av dere som kjenner FN-systemet vet at det økonomiske og sosiale råd ligger hakket under FNs generalforsamling. Man vil altså nå få et organ som jobber med urfolksspørsmål på nest høyeste nivå. FNs arbeidsgruppe for urfolk, det tidligere hovedorganet for urfolksspørsmål, ligger på lavest mulig nivå innenfor FN-systemet. Nivå-hevingen er et veldig stort fremskritt i seg sjøl. Det permanente forumet vil trolig føre til at man får mye sterkere fokus på urfolkssaker innenfor FN-systemet. Det vil sannsynligvis også bli bevilget flere økonomiske ressurser til arbeidet.

En del av dere har vel fått med dere at Samekonferansen som ble avholdt for ca 1 mnd siden fremmet forslag om Ole-Henrik Magga som en av kandidatene til å sitte som medlem i permanent forum. Nå ser det ut til at det arktiske området og Europa blir en egen region når man skal velge ut medlemmene til permanent forum. Det betyr at det forslaget som samekonferansen har fremmet må tas opp med de øvrige urfolksorganisasjonene innefor denne regionen. Samisk parlamentarisk råd har også ganske nylig støttet forslaget. Vi får se hvem som blir urfolkskandidaten i fra våre områder. Urfolk har i denne sammenhengen sjøl delt verden inn i 7 regioner; Arktis og Europa, Afrika, Asia, Latin-Amerika, Nord-Amerika, De tidligere Sovjetstatene og Stillehavsområdet. Sannsynligvis vil hver region få ett medlem, og det siste medlemmet vil sannsynligvis rotere mellom Afrika, Asia og Latin-Amerika.

Så litt om mandatet til Permanent Forum, og hvilken posisjon og makt det kan få innenfor FN-systemet. Det er sagt klart ifra i resolusjonen til det økonomiske og sosiale råd at forumet skal være et rådgivende organ. Men jeg er av den oppfatning at man ikke av den grunn behøver å få et svakt organ. I prinsippet så er alle FN-organer rådgivende organ. Det eneste unntak er vel sikkerhetsrådet og delvis FNs generalforsamling. Ellers er alle mer eller mindre rådgivende organer. Så jeg mener vel at man ikke skal være så redd for at Permanent Forum skal få den nødvendige makten og innflytelsen.

Forumet skal altså ha 8 urfolksmedlemmer. Men når forumet skal avholde sine årlige sesjoner vil man nok antakeligvis ha 1000-1500 deltakere. For i tillegg til de 16 medlemmene vil man ha observatører med adgang til å fremme forslag og holde innlegg. Observatørene kan gjerne deles inn i 4 kategorier. Både regjeringer, FN-organer, NGOer og Urfolk vil stille med observatører. Det er spesielt i forhold til ønsket om å få en bredest mulig urfolksdeltakelse i dette nye forum at jeg synes det har relevans i forhold til bistand. Dette henger sammen med at noen må finansiere urfolksdeltakelsen i det permanente forum. I dag er det to måter å finansiere urfolksdeltakelse på innenfor FN. Det er enten at statene betaler inn penger til FNs frivillige fond for urfolkssaker, som igjen betaler ut reisestøtte slik at urfolk kan komme seg til møtene. Den andre måten er å avsette egne midler til dette formålet utenfor FN-systemet. Den danske regjering har i lengre tid samarbeidet med IWGIA, en NGO med hovedkontor i Danmark. De har gitt ganske store pengesummer til IWGIA som påtar seg å være med på å dele ut reisestøtten.

Dette med finansiering er viktig for å sikre flest mulig adgang til FN. Ellers vil man ende opp med et Permanent Forum med urfolksrepresentanter kun fra de rike landene. Hvis man ønsker å gi urfolk fra andre land anledning til å delta så må FNs medlemsstater inn med penger for å sikre at dette oppnås.

Så er det mange som spør seg hvorfor man skal bruke penger på noe slikt. Det er en innebygd skepsis til dette. Jeg er av en annen oppfatning. For med mindre urfolk sjøl får delta er jeg redd for at urfolksperspektivet og deres egne oppfatninger og behov i liten grad vil komme fram under møtene. Man kan ta FNs erklæringsutkast om urfolksrettigheter som et eksempel. Hvis man sammenligner dagens tekstutgave med den opprinnelige tekstutgaven som ble utarbeidet før urfolk fikk adgang til arbeidsgruppen så er den vesensforskjellig. Det første utkastet er adskillig svakere enn dagens utkast. Styrkingen av teksten ble til på grunnlag av at mange kvalifiserte urfolksrepresentanter fikk anledning å reise til Geneve og være med i diskusjon med de 5 ekspertene som draftet teksten. Det samme vil sannsynligvis skje i forhold til andre prosesser innenfor FN. Hvis ikke man har bred nok urfolksdeltakelse på møtene så vil resultatene i mindre grad gjenspeile urfolks virkelighet og ønsker i forhold til egen situasjon.

Debattene knyttet til retten til selvbestemmelse

Retten til selvbestemmelse er bakgrunn for noen av problemene i prosessen angående FN-erklæringen om urfolksrettigheter. Problemet skyldes at svært få stater har vært villig til å akseptere at urfolk har den samme retten til selvbestemmelse som andre folk. Vi er i dag i en situasjon hvor vi har Menneskerettighetskonvensjonen, men den praktiseres ut ifra at de fleste regjeringene mener at alle folk utenom urfolk har rett til selvbestemmelse. Dette er en situasjon som er fullstendig uakseptabel. Jeg føler at denne redselen for at urfolk vil kreve løsrivelse i fra eksisterende stater hvis FN skulle anerkjenne urfolks rett til selvbestemmelse er fullstendig ubegrunnet. Man skal huske på at nasjonalstatskonseptet er ganske så fremmed for de aller fleste urfolk. Jeg kan derfor ikke se at statene skulle løpe noen som helst slags risiko ved å anerkjenne urfolks rett til selvbestemmelse. I tillegg til at svært få urfolk ønsker å etablere egne stater så skal man også huske at dagens internasjonale lovgivning allerede etablerer klare begrensninger i forhold til statsdannelser. Dersom FN anerkjenner retten til selvbestemmelse gir det ikke urfolk en automatisk rett til å etablere egne stater. Regjeringene har en tendens til å overse disse begrensningene, og male fanden på veggen ved å uttrykke frykt for løsrivelse.

Men bildet er ikke så entydig negativt. Det er en del andre FN-organ som faktisk støtter opp om synet at urfolk har rett til selvbestemmelse. Blant annet har FNs menneskerettighetskomite ganske så tydelig gitt støtte til samiske rettigheter. Norges periodiske rapport om overholdelsen av FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter ble vurdert i komiteen i oktober i fjor. Den norske regjeringen ble deretter bedt om å rapportere på nytt om fire år, og å spesifisere hvordan de har tenkt å implementere den samiske retten til selvbestemmelse. Komiteen gjør også en referanse til artikkel 1, paragraf 2, som omhandler landrettigheter. Det som synes å være komiteens oppfatning er at samene har rett til selvbestemmelse og at landrettighetene er en naturlig del av denne retten til selvbestemmelse.

Det som vi ofte opplever som et problem i forhold til prosessen vedrørende FNs deklarasjonsutkast er blant annet at de norske posisjonene preges av passivitet. Man sier ofte veldig lite på de åpne møtene, og legger ofte inn unødvendige reservasjoner. Dette gir spillrom for negative stater som f. eks USA. Når en stat som USA fremmer et forslag som har

til hensikt å svekke en bestemt artikkel i utkastet, så hører man ofte at nordiske regjeringsrepresentanter si at de hadde foretrukket eksisterende tekst, men de kan også leve med forslaget fra USA.

Man forsøker å spille på to hester. Man ønsker å gi uttrykk overfor urfolk om av vi er veldig positive i forhold til eksisterende tekst, samtidig som man ønsker å beholde gode forbindelser til mektige stater, som f.eks. USA. Dette gir USA enorme spillerom, fordi vi da etablerer minimumsstandarder i forhold til urfolksrettigheter fordi de hele tiden får siste ordet. Mange av de nordiske statene ønsker ikke å ta et oppgjør med såne grunnleggende ting når de kommer fra mektige stater.

EU-systemet

Samene er det eneste erklærte urfolk innenfor EU. Inuittene på Grønland er utenfor EU som følge av en spesialordning mellom Grønlands hjemmestyre og Danmark og EU. Inuittene har fått anledning til å melde seg ut av EU-systemet. Dette valget hadde ikke samene da Finland og Sverige ble innlemmet i EU. En ny grense og en ny virkelighet ble etablert også for det samiske. Til tross for at man har urfolk innenfor EUs grenser så har EU i dag likevel ingen politikk overfor samene hvis man ser bort ifra protokoll 3 som ble forhandlet fram når Finland, Sverige og Norge forhandlet om EU-medlemskap. EU har derimot en resolusjon som er ifra EUs ministerråd i 1998 som går på utviklingssamarbeid mellom EU og medlemsstatene i forhold til urfolk. Den har kanskje ikke så stor relevans i Norge siden Norge ikke er medlem av EU. Jeg kan likevel nevne at urfolk hele tiden var veldig aktiv i forkant av vedtagelsen av denne resolusjonen. Resolusjonen gjenspeiler i veldig stor grad det som har vært urfolks oppfatninger i forhold til utvikling og bistand til urfolk.

Samerådets prosjekter

Samerådet jobber med en del prosjekter i forhold til urfolk som er finansiert av EU-systemet. Vi hadde et pilotprosjekt i fjor på internasjonale menneskerettigheter og internasjonale politiske prosesser som ble finansiert av EU-kommisjonen. Dette ble avholdt i Tanzania i Afrika, hvor vi hadde deltakere fra 8 afrikanske land i den engelsktalende delen av Afrika. Dette prosjektet ble veldig godt mottatt av de afrikanske urfolksrepresentantene, og EU ønsket at Samerådet skulle fortsette med nettopp dette prosjektet. Vi har nå i samarbeid med EU utviklet et nytt prosjekt som skal dekke afrikanske og asiatiske land, og hvor hensikten er å holde 5-6 kurs om internasjonale menneskerettigheter og internasjonale politiske prosesser for urfolksrepresentanter i land som Thailand, Laos, Kamputchea, Vietnam, Filippinene, Indonesia og Malaysia. Det er en rekke ting som er på gang. Samtidig så koordinerer Samerådet et EU-prosjekt hvor formålet er å kartlegge virkningene av EUs utviklingsbistand til land hvor det er urfolk. Det er urfolksrepresentanter og fagfolk i de forskjellige mottakerlandene som nå forsøker å analysere virkningene av denne bistanden. Samerådets rolle der er å koordinere dette arbeidet, ved å samle inn materialet og se til at dette kommer frem til EUs medlemskapsråd/ EU-kommisjonen. Målsetningen der er selvfølgelig at urfolks synspunkter i forhold til bistand skal komme frem til giverlandene, og i dette tilfellet EU.

Videre jobber vi nå med et annet prosjekt som vi har utviklet etter forespørsel fra EU. EU ønsker å iverksette et globalt prosjekt hvor man fokuserer på urfolks kollektive rettigheter. Hensikten er å sette større fokus på nettopp urfolks kollektive rettigheter spesielt i Europa. Det ligger også en mediakomponent i dette prosjektet. Hensikten er at prosjektet skal få bred

dekning i europeisk media for derved på en visuell måte å sette fokus på de problemene som urfolk har ved at deres kollektive rettigheter ikke respekteres.

Jeg ville til slutt nevne noe som jeg og som Samerådet synes er veldig positivt når man snakker om en evaluering av bistandspolitikken. Det ble nevnt her at NORAD og UD er i ferd med å evaluere den norske bistandspolitikken i forhold til urfolk. Den danske regjeringen er også, i samarbeid med Danida, i ferd med å evaluere den danske bistandspolitikken i forhold til urfolk. Og det spesielle i denne prosessen er at Danida har etablert en internasjonal urfolksrådgivningsgruppe. Man har sammensatt en rådgivningsgruppe med urfolksrepresentanter fra Afrika, Asia, Latin-Amerika og Grønland. Denne gruppen jobber tett sammen med Danida og den danske regjeringen. Det er en veldig god måte å gjøre det på fordi du får mottakersiden inn - på en mye mer aktiv måte enn det man får når man ellers evaluerer bistandspolitikk utfra et europeisk ståsted.

Ole Henrik Magga

Urfolksnettverket/Samisk Høgskole

Innledning

Forskningsbehovene er som kjent store i de samiske samfunn. I Nergård- utvalgets innstilling om organisering av den samiske lærerutdanningen (NOU 2000: 3) er det redegjort utførlig om behov for utdanning og forskning i de samiske samfunn. Utvalget sammenlikner situasjonen for samene med situasjonen slik den var da Norge fikk sitt første universitet, og da "forskning på norsk språk, kultur og historie [ble] satt i høgsetet- kanskje noe for nyttens skyld, men enda mer for selvforståelsens og selvrespektens skyld". Nergård-utvalget vurderer det slik at "det nå går mer på livet løs for det samiske samfunn enn det gjorde for det norske samfunn den gang" (s. 90). I utredningen pekes det på at den samiske utdanningssektoren ikke bare skal innfri enkeltindividets rettigheter, men bidra til å sikre gruppens, dvs. det samiske folks, rettigheter til å bevare og utvikle sin kultur, sitt språk og sin identitet.

Dette utsagn kan utvides til å gjelde urfolk generelt.

Målsettingen for oss må være i første omgang å styrke utviklingen av det samiske samfunnet i dets mangfold men uten å glemme ansvaret for andres- og særlig andre urfolks- behov som samiske organer som Samerådet og sametingene i mange sammenhenger har vist.

Urfolksnettverkets formål

Urfolksnettverket er et nettverkssamarbeid mellom Universitetet i Tromsø, Samisk høgskole og Nordisk Samisk Institutt. Etablering og drift er finansiert av Norges forskningsråd. Sekretariatet er finansiert med støtte fra Kommunal- og regionaldepartementet. Kjell Kemi, Samisk høgskole, Ándde Sara, Nordisk Samisk Institutt og Bård A. Berg, Senter for samiske studier, Universitetet i Tromsø er medlemmer i styringsgruppa. Jeg selv er nettverkets forskningsleder i 50% stilling. Fram til 15.november 1999 hadde Nordisk Samisk Institutt sekretariatsansvaret. I perioden 15. november til 31. desember overtok Senter for samiske studier sekretariatet midlertidig. Fra 01.01.2000 ble sekretariatet flyttet til Senter for samiske studier, Universitetet i Tromsø.

Tiltak I Forskningsinitiativ og koordinering

En handlingsplan er utarbeidet for år 2000. Urfolksnettverkets forskningsinitiativ og koordinering er blant annet organisert gjennom kjernegrupper bestående av ulike fagpersoner. De følgende prosjektene er tiltak i regi av Urfolksnettverket:

- Reindriftssamfunnet

Vi vet mye om reinens biologi og en hel del om naturen. Vi behøver mer viten om det, men vi behøver i særlig grad mer viten om menneskene i denne næringen. For å føre arbeidet videre er en kjernegruppe bestående av professor Svein Jentoft (leder), Universitetet i Tromsø; student og reiner Tove-Lill Labahå; reiner Astrid Turid Gaup; seniorforsker Nils Oskal og direktør Johan Klemet Kalstad - begge Nordisk Samisk Institutt etablert. Gruppen er dannet rundt problemstillinger som knytter seg til utviklingen i reindriftssamfunnet generelt, som følge av den omstillingen som skjer i næringen, og de forvaltningstiltak som er satt i verk for å sikre beitegrunnet mot overbelastning.

Kjernegruppen startet arbeidet med å utarbeide et notat der sentrale faglige problemstillinger identifiseres og er bl.a. i ferd med å utarbeide en database som gir oversikt over faglitteratur innen fagfeltet.

- Sedvanemessig arealbruk og rettigheter

Mange vil huske turene med Justidepartementet om utredning av samisk sedvanemessige bruk av utmark. Forskningsinstitusjonene må i høyere grad enn på andre områder ta ansvar for slik innsamling. Vi forsøker nå å komme litt foran Samerettsutvalget. En kjernegruppe bestående av professor Kirsti Strøm Bull, Universitetet i Oslo/Nordisk Samisk Institutt (leder), Professor Henry Minde, Universitetet i Tromsø, Seniorforsker Nils Oskal, Nordisk Samisk Institutt og høskolelektor Mikkel Nils Sara, Samisk høskole er opprettet.

Kjernegruppen mener at det er et betydelig arbeid som må gjøres for å kartlegge tidligere og nåværende tradisjonell bruk av samiske områder. Dette er et arbeid som må gjennomføres på ulike måter, og som har forgreninger til ulike forskningsdisipliner som samfunnsvitenskap, rettsvitenskap, historie, arkeologi og språkvitenskap. Fremskaffelse av kildemateriale er en oppgave i seg selv. Dette vil ikke bare ha betydning for fremtidig forskning, men også ha øyeblikkelig betydning for pågående rettstvister. Kjernegruppen mener derfor at det, som et første trinn, må satses på innsamling av materiale som dokumenterer bruk.

Kjernegruppen foreslår å starte opp med lokalhistorisk arbeide i ulike samiske områder for å fange opp den betydelige kunnskapen som mange mennesker besitter når det gjelder hvordan deres egen familie brukte utmarka.

- Skoleforskning

Samisk høskole har fått tildelt midler fra Norges forskningsråd for å evaluere reform 97. Det er ønskelig og nødvendig å holde god faglig kontakt med andre forskningsmiljø som driver tilsvarende evalueringsforskning omkring samisk utdanning. En kjernegruppe eller referansegruppe vil bli etablert i løpet av høsten 2000.

- Samisk selvbestemmelsesbestrebelse, politisk organisering og institusjonsoppbygging

Utvikling av samisk selvbestemmelse må ses i internasjonalt lys. De komparative siden er derfor viktig. Kjernegruppen for dette arbeidet består av stipendiat Else-Grete Broderstad, Universitetet i Tromsø (leder), amanuensis Regnor Jernsletten, Universitetet i Tromsø og seniorforsker Nils Oskal, Nordisk Samisk Institutt. Lennard Sillanpää, University of Ottawa er forespurt om å delta i gruppen. Kjernegruppen planlegger bl.a. å gjennomføre en internasjonal konferanse der fokus vil være på urfolks krav om selvbestemmelse innenfor nasjonal og transnasjonal lovgivning.

- Samisk språkteknologi

Kjernegruppen består av professor Nils Jernsletten, Universitetet i Tromsø (leder), stipendiat Trond Trosterud, Universitetet i Tromsø og førstelektor Nils Øyvind Helander, Samisk høskole. Kjernegruppen har arbeidet med en søknad til Norges forskningsråd for å finansiere "Prosjekt for utvikling av samisk språkteknologi". Prosjektet tar sikte på å arbeide frem løsninger til de mest grunnleggende språkteknologiske problemene; maskinlesbare tekstkorpora, baklengsordbøker, ulike frekvensordlister og grammatiske analyseverktøy (morfologisk og syntaktisk parser). Prosjektet skal videre kartlegge eksisterende ressurser og ferdigstilte deler av prosjektet. For å konsentrere ressursene i startfasen vil kjernegruppen først arbeide med nordsamisk.

Som vi påpeker i vår handlingsplan for 2000 er det en alvorlig hemsko for utviklingen av samisk i skriftlig form at det ikke eksisterer en felles ASCII-koding av de samiske bokstavene. Dette er noe som ulike aktører, blant annet Sametingets Samisk datautvalg (opprettet i 1996), har arbeidet med over lang tid. Vi har brukt rapporteringsperioden til å finne ut at hvor langt dette arbeidet er kommet og hvordan arbeidet bør organiseres fremover. Vi er nå også spent på hva Microsoft gjør. Når dette er klarlagt vil vi etablere en gruppe, trolig med basis i datamiljøet ved Universitetet i Tromsø.

- Kolasamisk språk

Kolasamisk lider av mangel på fagfolk, undervisning og grunnlagsmateriale. Takket være innsatsen fra finske og delvis russiske språkforskere står man ikke helt på bar bakke. Kjernegruppen består av professor Ole Henrik Magga, Samisk høgskole (leder), Jelena Sergejeva, Universitetet i Tromsø og professor Pekka Sammalahiti, Universitetet i Oulo. Sergejeva har deltatt i planlegging og ledelse av et seminar i Lujávri (Lovozero) om kolasamisk språkkrøkt. Det arbeides med å sikre kolasamisk språkmateriale på bånd og legge til rette for både mer forskning og praktisk språkarbeid.

Tiltak II Koordinering og stimulering

Urfolksnettverket er involvert i mange ulike prosjekter og vi vil nedenfor gi en kort redegjørelse for noen av disse.

- Maktutredningen

Forskergruppen for den nye Makt- og demokratiutredningen 1998-2003 v/professor Per Selle, LOS-senteret (Norsk senter for forskning i ledelse, organisasjon og styring) i Bergen planlegger å arrangere et arbeidsseminar og en konferanse i tilknytning til prosjektet "Den samiske offentligheten; nye betingelser for makt i det norske samfunnet?". Arbeidsseminaret vil avholdes i februar 2001 i Tromsø. Målet med arbeidsseminaret er å arrangere en konferanse over samme tema som vil bli holdt i februar 2002 i Tromsø, samt gi ut en artikkelsamling. Kjernegruppene er invitert til å komme med innspill til Bjørn Bjerkli, Institutt for sosialantropologi, Universitetet i Tromsø, som er lokal kontaktperson for arrangementene. Senter for samiske studier har ansvaret for gjennomføringen av arbeidsseminaret og konferansen.

- Symposium

Samisk institutt ved Universitetet i Tromsø planlegger et forsknings- og veiledningssymposium i samisk språk og litteratur, som skal holdes i februar 2001. Målet er å styrke samarbeidet mellom språk- og litteraturforskere i Norge, Sverige og Finland, og å støtte og oppmuntre doktorgrads- og hovedfagsstudenter i deres studier innenfor disse fagområdene. Symposiet er en fortsettelse av tidligere symposier som er blitt arrangert av Samisk høgskole og Nordisk Samisk Institutt i Kautokeino. Det planlegges å publisere innleggene som artikler. Dette kan i neste omgang danne grunnlaget for et nytt nummer av Samisk vitenskapelig tidsskrift/ Sámi dieđalaš áigecála.

- Samisk forskningspolitikk

Urfolksnettverket arrangerte 3.-4. november 1999 et seminar der forskningen om samiske forhold - behov og organisering ble belyst fra flere synsvinkler. På seminaret deltok innledere og deltakere både fra det politiske og forvaltningsmessige sjikt i sametingene i Norge, Sverige og Finland. I tillegg deltok innledere og deltakere fra samiske og andre forskningsinstitusjoner samt enkeltforskere.

- *"Overlappende eller forskjellig perspektiv? Sammenligning av samiske og økologiske begrep om rein og reinens liv."*

Dette er et samarbeidsinitiativ til et prosjekt mellom Institutt for biologi, Samisk høgskole og reineier Mathis A. Sara, Karasjok. Prosjektets idé er bl. a. å belyse likheter og ulikheter mellom samisk kunnskap om rein på den ene siden og en naturvitenskapelig beskrivelse av de samme dyrene. En slik sammenligning av to forskjellige faglige perspektiver vil blant annet illustrere hvordan misforståelser lett kan oppstå når naturvitere og reineiere diskuterer reinens økologi, og forhåpentligvis kunne være et viktig bidrag til at misforståelser kan unngås.

- *"Tap og dødelighet hos rein i Finnmark."*

(Loss, mortality and herd health in semi-domesticated reindeer in Finnmark County)

Det er kjent at tapet i reindriftsnæringen i Finnmark kan være betydelig. En del av årsakene er kjent, men en ikke ubetydelig del har ukjente årsaker. Derfor behøves økt kunnskap om tap/dødelighet, helse/sykdom og faktorer som påvirker dem. Norges veterinærhøgskole, Institutt for arktisk veterinærmedisin i Tromsø har søkt Norges forskningsråd om midler til prosjektet med tittel som ovenfor. Prosjektets formål er bl. a. å bestemme risikofaktorer for tap og dødelighet.

Samisk høgskole vil bidra med kunnskap og være delaktig i innhenting av mer kunnskap om tradisjonell dokumentasjon av samisk reindrifts egen kunnskap om rein og reinhelse/sykdom. En avtale er inngått om dette mellom de to institusjoner. Koordinator for prosjektet er Dr. Kathrine A. Ryeng. Vi viser til fullstendig søknad fra Veterinærhøgskolen.

Tiltak III Informasjon om forskning og utdanningspolitikk

Formidling av faglig kontakt mellom Høgskolen i Finnmark og Murmansk-Akademiet. Murmansk-Akademiet i Russland sendte en søknad til Barentssekretariatet i Kirkenes. Barentssekretariatet kontaktet Urfolksnettverket med ønske om å få en faglig vurdering av søknaden. Urfolksnettverket har formidlet kontakt mellom Murmansk-Akademiet og Høgskolen i Finnmark. Forespørselen gjaldt opplæring av urfolksrepresentanter til administrative funksjoner i Murmansk fylke.

a) Miniseminar i Kautokeino om Mjøs-utvalgets utredning om høyere utdanning
Urfolksnettverket har vært arrangør av et miniseminar i Kautokeino i januar 2000 i forbindelse med " Mjøs-utvalget" sin utredning om høyere utdanning - samiske problemstillinger. Seminaret samlet deltakere fra de tre samarbeidende institusjoner til innledende drøftinger av de aktuelle samiske problemstillinger i utredningen.

b) Seminar i Tromsø

Et nytt seminar ble avholdt 15. mars 2000, denne gangen i Tromsø, med rundt 70 deltakere. Her ble utvalgets arbeid med hensyn til samiske problemstillinger presentert og diskutert. Deltakerne kom fra samarbeidsinstitusjonene, samt andre høgskoler. Utvalgets arbeid har senere resultert i kap. 19 "Høgre utdanning og forskning i det samiske samfunn" i NOU 2000:14 Frihet med ansvar - Om høgre utdanning og forskning i Norge.

Rekruttering/strategimidler

Urfolksnettverket har gitt støtte til følgende to prosjekter i perioden:

- Jan Åge Riseth, Høgskolen i Narvik, har tidligere blitt tildelt NOK 24.000 til å fullføre sin doktorgradsavhandling. Avhandlingen "Sámi reindeer management under technological change 1960-90: Implications for common-pool resource use under various natural and institutional conditions. A comparative analysis of regional development paths in West Finnmark, North Trøndelag/Hedmark, Norway" ble innlevert vinteren 2000. Disputasen fant sted ved Norges landbrukshøgskole sommeren 2000.
- Ándde Sara, Nordisk Samisk Institutt, har blitt tildelt NOK 10.000 og er i gang med sin avhandling. Støtten ble brukt til opphold som gjesteforsker ved The University of the South Pacific i Suva, Fiji i perioden januar - februar 2000.

Anni Henriksen ble tildelt støtte til arbeid med prosjektet "Folkelige forestillinger om sykdom og helbredelse i et skole- og folkemedisinsk perspektiv."

Risten Kemi, Familievernkontoret i Karasjok, har fått tilsagn om NOK 30.000 til planlegging av et prosjekt om rusmisbruk og svikt i kriseomsorg innen samiske familier.

Sámi dieđalaš áigecála/ Samisk vitenskapelig tidsskrift

Et av Urfolksnettverkets hovedmålsettinger har vært å få etablert et samisk vitenskapelig tidsskrift hvor samiskspråklige forskere kan publisere vitenskapelige artikler på samisk. Tidsskriftet heter Sámi dieđalaš áigecála. Første nummer utkom i 1994 med støtte fra Norges forskningsråd. Tidsskriftet gjenoppstår nå som et av Urfolksnettverkets prioriterte tiltak. Nr. 1 1994 hadde som tema samiske stedsnavn i offisiell bruk i Sverige, Finland og Norge. Nr. 2 kom ut i juli 2000 og har fått følgende innhold (titlene er oversatt til norsk):

- Vesa Guttorm: "Relativpronomen og relativsetninger (i samisk)"
- Jan E. Henriksen: "Å bo i lávvo ute - om det samiske samfunnets tradisjonelle nettverk."
- Marit Breie Henriksen: "Bibelen på samisk - den gamle og den nye oversettelsen."
- Regnor Jernsletten: "Etnisitet og språk i 1800-tallets norske kilder."
- Klemetti Näkkäljärvi: "Skisse av reindriftssystemet i Jávresduottar og livet i Østre Enontekiö"
- Steinar Pedersen: "Jordeiendom i Finnmark og kolonialismen."

Urfolksnettverket er nå i gang med å samle inn materiale til nr. 3 med åpent tema.

Doktorgradskurs

To doktorgradskurs har vært avholdt i nettverkets regi. Kurset i 1998 hadde etikk som tema. Kurset i 1999 hadde kunnskap og kunnskapsformer som tema. Hovedvekten ble tillagt det å skulle tydeliggjøre den kulturelle konteksten når forskeren står overfor sitt studieobjekt, særskilt når informasjon og data samles inn og seinere, når informasjonen og data tolkes og bearbeides som ledd i forskningsprosessen. De kontekstuelle utfordringene ble synliggjort ved at to sentrale tradisjonsbærende næringsutøvere var invitert som innledere og diskusjonspartnere for forskerstudentene.

Vi planlegger å vidreføre dette arbeidet og vil også gjerne ha forsknignshistorie som et element.

Informasjon via nettet

Urfolksnettverket har egne hjemmesider med informasjon på nordsamisk, norsk og engelsk. Sidene inneholder pr. august 2000 foruten generell informasjon om nettverket følgende informasjon:

- Informasjon om Samisk vitenskapelig tidsskrift/ Sámi dieđalaš áigečála. (Her legger vi ut løpende informasjon om nye nummer av tidsskriftet).
- Forskningsdokumentasjon. Sekretariatet har utarbeidet et registreringsskjema for registrering av relevante forskningsprosjekt for Urfolksnettverket. Skjemaet er lagt ut på Urfolksnettverkets hjemmeside. Når studenter eller forskere registrerer seg ved hjelp av skjemaet, legges opplysningene inn i en søkbar database. Dette håper vi skal være en hjelp for å danne oss et bilde av den forskning som gjøres innenfor samisk- og urfolksrelatert forskning. Skjemaet finnes på nordsamisk, norsk og engelsk. Registreringen vil starte i høstsemesteret 2000, og sekretariatet vil gå ut med informasjon om registreringsmuligheten. Dette vil bli distribuert ved hjelp av brev, e-post og annonser i fagaviser.
- Handlingsplan. Handlingplan for 2000 er publisert i HTML og PDF-format. I tillegg har vi laget en egen presentasjon av kjernegruppene, med kontaktinformasjon.

Newsletter, fagaktiviteter

Urfolksnettverket gir ut et Newsletter som skal være med å sikre informasjonen til fagmiljøene. Forskningslederen har etter henvendelse også vurdert og gitt uttalelse om søknader og enkeltprosjekter fra inn- og utland. Forskningslederen besvarer stadig spørsmål om samisk forskning og har kontakt med forskere i Norge, de nordiske land og utlandet så langt som til Kina, India og Japan.

Vurderinger

Urfolksnettverket har på mange felt fått i gang samarbeid mellom institusjonene på en god måte. Grunnarbeidet de forutgående år viser seg etterhvert å bære frukter i form av mer og mer konkretisering av tiltak. Våre institusjoner er alle relativt nye. De har også ulike utgangspunkt. De har hver for seg arbeidet for å etablere seg og strever tildels med det fremdeles. Nettverkets bidrag er at institusjonene er i ferd ta et nytt steg når det gjelder samarbeid og koordinering seg i mellom. Etter denne fasen vil vi ha en sterkere plattform til å bygge ut de internasjonale kontakter ytterligere.

Nettverket er i ferd med å opparbeide en vitenskapelig publisering på samisk som er et av de aller viktigste målene for samisk forskning som sådan og ikke minst for det samiske språkets utvikling og bruk i samfunnet. Dette arbeidet krever innsats over noe tid og vi tror at vi ved prosjektidens utløp vil ha et etablert samiskspråklig vitenskapelig tidsskrift.

Nettverket har bidratt til informasjon og debatt om samisk forskning og samisk høgere utdanning også utenfor institusjonene. Samisk forskning er ennå en skjør plante og den må pleies på alle plan. Nettverket har derfor også vært aktiv på det mer generelle samfunnsmessige plan fordi vi tror at det er mye ugjørt i bevisstgjøring omkring forskningens rolle i det samiske samfunnet selv.

Nettverket har bidratt til å holde interessen oppe blant unge forskere rundt det samiske samfunnets egenart og dets behov. Vi har her også berørt mer allmenne problemstillinger om møte mellom kunnskapsformer.

Nettverket har bidratt til at flere faglige viktige problemstillinger er tatt opp som samarbeidstiltak og at noen nye initiativ er tatt om tverrfaglig samarbeid. Problemstillingene er forankret i behov uttrykt av det samiske samfunnet selv ved at nettverket har etablert både formelle og ikke minst uformelle kontakter med politikere og fagfolk fra mange miljø. Vår egen vurdering er at nettverket har kommet rimelig godt igang i forhold til de ressurser og rammer vi rår over og den virkelighet vi arbeider innefor.

Nettverket største problem er rekruttering. Kvalifiserte forskere er for det meste allerede svært opptatt med sine gjøremål i egne institusjoner og deltar allerede også mye i annen virksomhet. Mye av nettverkets funksjon har vært og må være å stimulere til samarbeid i det daglige innen de menneskelige ressursrammer som fins. Vi tror at vi også her har oppnådd en del i utvikling av holdninger til samarbeid.

Georg Henriksen

IWGIA og Universitetet i Bergen

International Work Group for Indigenous Affairs (IWGIA)

La meg først takke initiativtakerne til dette seminaret og til opprettelsen av "Forum for urfolksspørsmål". Det er et spennende tiltak.

Vi er bedt om å si noe om våre respektive erfaringer og strategier for vårt arbeid med urfolk. Først noen ord om IWGIA og hva vi arbeider med. Det blir kort siden jeg går ut fra at dere alle kjenner organisasjonen.

IWGIA ble etablert i 1968 i forbindelse med en antropologisk fagkonferanse hvor de mest grusomme overgrep mot urfolkene i Sør-Amerika ble dokumentert av forskere som kom direkte fra felten hvor de hadde vært vitne til hva som foregikk. Det ble besluttet at vi som antropologer måtte gå ut til offentligheten med informasjon om hvordan urfolk ble behandlet i den hensikt å tvinge statlige myndigheter til å stanse overgrepene og til å føre en positiv politikk vis-a-vis urfolk.

IWGIA var allerede fra starten av en nettverksorganisasjon av forskere og andre interesserte som arbeidet med eller var opptatt av urfolksspørsmål. Ganske snart ble også urfolksledere og deres organisasjoner med i dette nettverket, noe som blant annet kom til uttrykk ved at IWGIA ble invitert til å være med under stiftelsesmøtet til WCIP (World Council of Indigenous Peoples) i Port Alberni i 1975.

Det sentrale knutepunktet i IWGIAs verdensomspennende nettsverk er sekretariatet i København. Vi har syv lokalgrupper i fem land som alle arbeider med å påvirke myndighetene i sine land til å føre en aktiv politikk for å fremme urfolks rettigheter.

IWGIA arbeider for urfolks rettigheter og for deres rett til selvbestemmelse. Det var vårt utgangspunkt og det er vår dagsorden. Dette innebærer blant annet at vi støtter urfolkenes arbeid for å sikre territorielle rettigheter, kontroll over land og ressurser, retten til å forvalte sine kulturer og sine identiteter og retten til utvikling på egne premisser. Etableringen av ulike former for selvstyre er en viktig del av de politiske prosesser.

Selv om vårt arbeid hadde sitt utgangspunkt i Syd-Amerika, er IWGIA i dag engasjert i alle verdensdeler over hele spektret av vår virksomhet. Vi arbeider globalt og komparativt for å oppnå større innsikt i likheter og forskjeller i urfolks situasjoner, og for å spre og formidle informasjon mellom urfolk. Vi arbeider lokalt med urfolk for at de gjennom politisk mobilisering skal oppnå rettigheter, og vi nedlegger et betydelig arbeid i FN for å hjelpe urfolk til å fremme sine interesser.

Hvordan arbeider IWGIA?

Vi har en omfattende dokumentasjons- og publiseringsvirksomhet som helt fra begynnelsen har hatt en fremtredende plass i vår virksomhet. Kort fortalt består våre publikasjoner av årboken *The Indigenous Year*; Dokumentserien hvor vi har gitt ut over 100 dokumenter/bøker som omhandler grundige analyser av problemstillinger eller av bestemte urfolk, og magasinet *Indigenous Affairs* som kommer ut fire ganger i året. I tillegg kommer en del andre skrifter. De aller fleste av publikasjonene kommer både på engelsk og spansk som er de to prioriterte

språkene i våre publikasjoner. Vi har også utgitt enkelte publikasjoner på dansk, russisk og fransk (rettet spesielt mot fransktalende deler av Afrika). I tillegg har vi i trykken publikasjoner på Swahili, Thai, Tagalog og Bahasa.

I den senere tid har vi utgitt flere publikasjoner i samarbeid med urfolksorganisasjoner. Dette finner vi verdifullt og interessant. Vi har også gitt ut flere håndbøker, for eksempel om Det permanente forum, og om Urfolk og menneskerettigheter. Vi har fått meget gode tilbakemeldinger fra urfolk og deres organisasjoner som finner håndbøkene svært nyttige.

Etter hvert som IWGIA ble kjent blant urfolk og deres organisasjoner, strømmet det inn søknader om støtte til prosjekter som vi formidlet videre til bistandsmyndigheter, først og fremst i de nordiske landene, og i de senere år også til EU. I dag har vi en ikke ubetydelig prosjektportefølje. De prosjektene vi støtter er alle initiert av urfolk og deres organisasjoner. Kapasitetsutvikling gjennom lokalt engasjement, og støtte til politisk- og annet organisatorisk arbeid som er vesentlig for lokal og regional mobilisering, har høyeste prioritet i alle prosjekter.

Prosjektporteføljen er en blanding av engangsbevilgninger og prosjekter som går over noen få år. De fleste prosjektene har relativt lave budsjetter.

IWGIA organiserer konferanser for urfolk, av og til med deltakelse av representanter for relevante myndigheter og ulike typer ekspertise. Tema kan være spesielle urfolksspørsmål, eller belyse situasjonen til ulike urfolk i en større region eller et kontinent (f.eks. Afrika). Når det gjelder Afrika er det verdt å nevne at vi i lengre tid har hatt kontakt med The African Commission on Peoples' and Human Rights, og at vi deltok i kommisjonens møte i oktober 2000. Her går vi varsomt frem i den hensikt å få kommisjonen til å henvende seg til urfolksrelaterte spørsmål.

Vi hjelper også til med å få urfolk til viktige internasjonale konferanser, og til relevante FN-fora i Genève (The Human Rights Commission; The Working Group on Indigenous Populations; og møter i forbindelse med Det permanente forum og Draft Declaration of Indigenous Rights). Reise- og oppholdsutgiftene til noen av urfolksrepresentantene dekkes over et eget menneskerettighetsfond, UN Voluntary Fund, som vi er med på å administrere.

IWGIA var sterkt inne i bildet når det gjaldt å forberede urfolks deltakelse i den store Rio-konferansen. På samme måte er vi nå i gang med forberedelser til FNs konferanse om "Racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance" som finner sted i Syd-Afrika i 2001. Som ved tidligere slike store, internasjonale konferanser vil vi i forkant organisere møter, eller seminarer, for urfolksrepresentanter hvor de kan forberede seg til den store konferansen.

En stor og vanskelig utfordring både for urfolksrepresentantene som deltar i slike fora og for IWGIA, er å bringe informasjon om hva som foregår på det internasjonale plan ut til lokalsamfunnene. Ikke minst er det viktig å bidra med kunnskap om hvilke muligheter lokalbefolkningene har til å vinne frem med sine saker. IWGIA driver, sammen med urfolkene selv, en utstrakt lobbyvirksomhet og menneskerettighetsarbeid, spesielt i FN-systemet. Vi har, for eksempel, nedlagt et betydelig arbeid i forbindelse med Draft Declaration of Indigenous Rights og Det permanente forum.

I dette arbeidet er det viktig at IWGIA har konsultativ status i FN (ECOSOC). Dette gir oss rett til taletid, og som vi i størst mulig utstrekning lar urfolksrepresentanter benytte seg av. La meg her føye til en viktig distinksjon som gjelder all vår virksomhet: IWGIA skal formidle informasjon, men vi skal ikke tale på vegne av urfolk.

Vi arbeider også med å påvirke ulike lands myndigheter til å føre en positiv politikk overfor urfolk. La meg nevne spesielt IWGIA-gruppen i Moskva som blant annet gjør en stor innsats gjennom sin lobbyvirksomhet i den russiske Duma for å gi en bedre rettslig beskyttelse av urfolkenes interesser.

Gjennom alle disse arbeidsoppgavene står nettverksbygging, kontaktformidling, kommunikasjon og formidling av informasjon sentralt - ikke minst mellom urfolkene selv. Et viktig metodologisk poeng for IWGIA er en integrert tilnærming til alle de oppgaver vi engasjerer oss i. Det vil si at vi søker å kombinere de ulike oppgavene på en slik måte at det blir en synergieffekt ut av det. Ideelt er det når vi støtter representanter fra en urfolksgruppe slik at de kan delta i internasjonale fora, samtidig som vi har et prosjekt med den samme gruppen, og samtidig publiserer informasjon om dem.

Noen av utfordringene i arbeidet

En sentral bestrebelse gjennom alt vårt arbeid er å fremskynde politisk og økonomisk selvorganisering - altså ulike former for hjelp til selvhjelp. Noe av utfordringen her er å skape et reelt innhold bak tidens honnørord som "kapasitetsbygging" og "empowerment". Det dreier seg om å sette urfolkene selv i stand til å føre sin kamp for territoriale, politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Men i alt dette må vi ikke være blinde for de problemene vi står overfor. La meg nevne noen store utfordringer:

For det første er det slik at de urfolk som står svakest og har kommet kortest i selvorganisering er de som trenger mest til hjelp. Samtidig er det svært vanskelig å hjelpe dem uten at eksterne hjelpere trekkes inn i det administrative- og politiske arbeid.

Ikke minst i slike tilfeller, men for øvrig i alt arbeid som utføres av NGOer og andre eksterne organisasjoner og personer, er det alltid en fare for at man kan fungere og opptre på måter som oppfattes som paternalistisk av lokalbefolkningen. Det er uhyre viktig at alle former for paternalisme unngås.

Et annet problem jeg vil nevne er til tross for at politisk mobilisering og organisering av et urfolk kan nå et imponerende nivå, så stanser ofte utviklingen mot selvbestemmelse fordi det økonomiske grunnlaget svikter. Det kan skyldes mangel på ressurser og nødvendig infrastruktur, men også det at kollektive rettigheter til land og ressurser ikke er etablert og sikret. I disse småskala-samfunn vi her snakker om kan også mangel på tilstrekkelig menneskelige ressurser være et problem etter hvert som de gir seg i kast med mer omfattende økonomiske og politiske strukturer. Fordi samfunnet har få medlemmer, ser vi ofte at det er noen få mennesker som må påta seg en mengde oppgaver, og som fort kan slite dem ut.

Anvendelsen av urfolksbegrepet

Anvendelsen av urfolksbegrepet er også en utfordring som jeg bare så vidt vil nevne her. Når jeg reiser det som et spørsmål er det blant annet fordi IWGIA er blitt utsatt for kritikk fordi vi har beveget oss inn i Afrika. Det er mange som mener at vi ikke kan bruke begrepet i Afrika

og Asia fordi alle er urfolk, og fordi det kan være umulig å si at noen kom til et område først. Dernest blir det argumentert med at anvendelsen av begrepet i Afrika og Asia kan skape apartheid-lignende tilstander. La meg til det først argumentet understreke at urfolksbegrepet er knyttet til folk som bebodde et område før det ble innlemmet i statens territorium. Det sentrale spørsmålet er forholdet mellom et folk og staten, og hvordan dette forholdet kan karakteriseres med hensyn til slike dimensjoner som makt - avmakt, fordeling av goder og ulike former for diskriminering, og sist men ikke minst: om folket som er innlemmet i staten identifiserer seg som et folk og som et urfolk.

Når det gjelder den andre innvendingen, nemlig at kampen for urfolks rettigheter kan føre til balkanisering eller apartheid-lignende tilstander, så kan man spørre hva alternativet er. Svært ofte synes alternativet å være alvorlig diskriminering, indre kolonisering, alvorlige konflikter og krig. Utfordringen ligger i å finne frem til gode politiske og konstitusjonelle løsninger som kan sikre urfolkenes selvbestemmelsesrett på en slik måte at alle parter opplever rettferdighet.

Jeg ser det slik at den fredelige kamp som urfolk over hele verden nå fører er et arbeid for å finne frem til gode, robuste institusjonelle ordninger mellom seg og staten som kan sikre deres rett til selvbestemmelse. Og at dette arbeidet, og de institusjonelle ordninger som mange urfolk allerede har fått på plass, har stor potensiell overføringsverdi til samfunn hvor vi vanligvis ikke anvender urfolksbegrepet, og som kan bidra til å skape multietniske samfunn som oppleves som rettferdige, og dermed også øke sjansene for fredelig sameksistens mellom ulike folkegrupper.

Selvfølgelig er dette en utfordring som gjelder like meget for statsamfunnene som for urfolkene. La meg da til slutt nevne enda en stor utfordring som gjelder oss alle, nemlig det å ta vare på sosiale og samfunnsmessige fellesskap i nyliberalismens og den globale kapitalistiske tidsalder.

Forumet

La meg avslutte med noen refleksjoner knyttet til dette forum. Som et utgangspunkt mener jeg det er viktig med et mangfold av NGOer og forskere ganske enkelt fordi det vil sikre ulike tilnærminger til urfolksspørsmål - både i vårt arbeid rettet mot staten og internasjonale organer, mot opinionen i statssamfunnet, og mot urfolkene selv. Det er viktig at vi vedlikeholder våre forskjeller slik at vi kan være komplementære og utfylle hverandre - både regionalt, tematisk, men også i måten vi arbeider på. Her vil det være forskjeller som ikke bare springer ut av politiske målsettinger med vårt arbeid, men også av våre ulike forskningsinteresser og våre ulike personligheter. Blant annet knyttet til dette utgangspunktet er det viktig at dette forum for urfolksspørsmål ikke blir et organ som skal treffe vedtak eller gi råd.

I invitasjonen til dette første møtet heter det blant annet: "Intensjonen med forumet er å legge til rette for samarbeid og nettverksbygging mellom ulike forskningsmiljøer, bistandsmiljøer og samiske miljøer med erfaring fra urfolksarbeid. Forumet vil inkludere årlige møter, og diskusjonsgrupper og forskningsformidling/informasjonsvirksomhet gjennom egne hjemmesider på internett". Det skal altså være et forum for kontaktbygging, informasjonsutveksling og debatt. Det er imidlertid viktig å ta høyde for at mye av den virksomheten vi som er samlet her er engasjert i, har klare politiske dimensjoner - og i alle fall (potensielle) politiske implikasjoner. Det er derfor rimelig å anta at det alltid vil være prosesser som driver oss i retning av en politisering av forumet, noe som i sin tur vil drive oss i retning av å ville

komme med felles uttalelser. Men enhver felles uttalelse vil forutsette ikke bare en debatt, men også et vedtak som sannsynligvis vil samle både et flertall og et mindretall. Det vil derfor også kunne bli fristende for noen å søke og etablere en vedvarende dominans i forumet for å påvirke hvordan det skal uttale seg til omverden. Med en politisering av forumet vil vi ikke kunne realisere den gode hensikten med dette prosjektet.

Lars Løvold

Regnskogsfondet

Regnskogsfondets arbeid: Introduksjon

Hvorfor jobber Regnskogsfondet i forhold til urfolk?

Vi har en dobbel målsetting:

- 1) Bevare regnskogen for kommende generasjoner og
- 2) styrke og beskytte rettighetene til de folkegrupper som bor i regnskogen.

Rettighetsarbeidet er altså del av en dobbel målsetting, men det er også et sentralt strategisk element: Vi i Regnskogsfondet (RF) har alltid ment at en allianse med dem som kjenner skogen, bor i den og har en "objektiv interesse" av å bevare den, er en forutsetning for å kunne beskytte dette utsatte økosystemet. Beskyttelsestiltak fungerer ikke hvis de ikke har lokal forankring, og lokal motstand mot ødeleggelse eller kortsiktig ressursutnyttelse er avgjørende for å forhindre uforsvarlig hogst og annen regnskogsrasering.

Vi bruker altså ikke "urfolk" i formålsparagrafen vår – arbeidet vårt retter seg mot regnskogsbaserte folkegrupper, urfolk eller ikke. Men i praksis er urfolk målgruppen i nesten alle våre lokalbaserte prosjekter i Brasil, Indonesia, Malaysia og Papua Ny Guinea.

Erfaringer

Jeg vil oppsummere noen av våre erfaringer i ni punkter. Noen av dem er tilsynelatende selvmotsigende, og våre erfaringer kunne kanskje like gjerne vært oppsummert i for eksempel seks eller tretten punkter. Men her er de:

1) Urfolk er ofte marginalisert og utsatt for overgrep innenfor sine respektive nasjonalstater.

Det foreligger et stort behov for tiltak rettet spesielt mot denne målgruppen – og det er alt for få som er engasjert. Regnskogsfondet ble skapt (i 1989) som svar på en appell om hjelp til å få opprettet et helt konkret indianerreservat i Brasil, Menkragnoti-reservatet for en gruppe kayapóindianere. Reservatet ble etter hvert opprettet og er på størrelse med Sveits.

Den som orienterer seg mot urfolksspørsmål i ulike land, vil nesten kontinuerlig komme i kontakt med slike konkrete kampsaker – grupper som ber om penger eller politisk støtte for å stå imot ytre press eller for å kunne vinne fram med territorielle eller kulturelle krav.

2) Det er mulig å støtte urfolk nesten uansett regime.

Men framgangsmåten må tilpasses omstendighetene, og den forutsetter god kjennskap til landets politikk, kultur og organisasjonsverden. "Urfolk" eller "indigenous peoples" er ikke en akseptabel kategori for myndighetene i Indonesia og Malaysia (og i mange andre land), og det er ikke sikkert en tjener noe på å bruke dette begrepet dersom en skal opprettholde et støttearbeid i forhold til grupper i disse landene. I Brasil på 1980-tallet var det lite populært at utlendinger la seg opp i landets indianerpolitikk og stilte krav om landområder, f.eks. for yanomami- og kayapóindianere. Men det var effektivt. Og utlendingene kunne i sin

argumentasjon vise til bestemmelser i Brasils eget lovverk, som faktisk ga indianerne rett til sine tradisjonelle territorier . I Indonesia under Suharto, og fortsatt i Malaysia, har vi valgt en mye "mykere" tilnærming. Å gi støtte til indre krefter som i stor grad argumenterer selv, ofte med betydelig diplomatisk talent og asiatiske høflighet, synes å være mer effektivt enn ytre press for å oppnå resultater.

La meg ta et eksempel fra Indonesia. Det gjelder behovet for å opprettholde et leveområde for en gruppe regnskogsnomader som kalles Orang Rimba (også kjent som Kubu) på Sumatra. Nylig ble et relativt lite biosfæreservat på 275 km² som orang rimbaene benyttet seg av, mer enn fordoblet, til vel 600 km², og erklært som nasjonalpark. Regnskogsnomadene Orang Rimba omtales eksplisitt i dekretet som oppretter nasjonalparken, og deres avhengighet av skogens ressurser for livsopprettelse, medisin o.l. er del av begrunnelsen for å opprette nasjonalparken. Dette er første gang i Indonesias historie at en tradisjonell folkegruppe omtales i forbindelse med en nasjonalpark – at den altså eksplisitt har rett til å bli der, og ikke skal kastes ut (slik man pleier når det opprettes nasjonalparker).

Argumentasjonen og kontakten med lokal- og sentralmyndigheter i Indonesia er foretatt av den lokale organisasjonen vi finansierer (WARSI), og uten at RF noen gang har uttalt seg om saken.

3) I mange sammenhenger er det vanskelig – eller ikke særlig effektivt – å kanalisere støtten direkte til urfolksorganisasjoner.

RF har i mange sammenhenger jobbet gjennom støtteorganisasjoner for urfolk, både på lokalt og sentralt hold i de landene vi jobber. Mye av vår støtte til indianere i Brasil har blitt kanalisert gjennom organisasjoner som domineres av hvite middelklassebrasilianere – for å si det litt provoserende. Og det jobber ingen orang rimbaer i den indonesiske organisasjonen WARSI, som fikk opprettet nasjonalparken for Orang Rimba.

Hvorfor? La meg ta to eksempler:

a) Orang Rimba: Orang rimbaene lever i små familiegrupper på 20-30 mennesker. Gruppene er svært mobile. Tradisjonell strategi overfor utenverdenen = tilbaketrekking og unnvikelse. Riktig nok har de lenge byttet til seg ting med utenforstående. De dukker opp for å skaffe seg goder som tobakk, sukker o.l. i bytte for skogsprodukter, for så å forsvinne inn i skogen igjen. De mystifiserer sin bakgrunn og lyver systematisk til utenforstående. De bygger ikke permanente tillitsrelasjoner til befolkningen rundt og har sterke tabuer mot mye av det omverdenen står for. Etter kontakt med utenforstående, etter varebytte for eksempel, gjennomgår de interne rensesritualer før de igjen kan ha fullt kontakt med lokalsamfunnet sitt. Hvilke orang rimba skulle kunne representere hele denne folkegruppen overfor utenverdenen? Hvilken orang rimba skulle kunne jobbe i WARSI uten å slutte å leve som en orang rimba?

Og likevel er prosjektstrategien å bygge tillitsrelasjoner mellom WARSI og regnskogsnomadene, drøfte deres situasjon med dem, involvere dem i alt arbeid som angår dem – og etter hvert stimulere dem til å representere seg selv, til å danne organisasjoner som kan representere dem overfor utenverdenen. Altså organisasjoner av en for dem ny type, som ikke bygger på deres tradisjonelle organisasjonsform. Vi (og WARSI) er nemlig helt overbevist om at deres tradisjonelle strategi for tilpasning til omverdenen, tilbaketrekking og

unnvikelse, ikke lenger er effektiv og i tråd med deres interesser. Tvert imot. Når det nesten ikke er skog igjen å gjemme seg i, er ikke tilbaketrekking noen god strategi – verken i seg selv eller for å unngå at mer skog forsvinner.

b) Brasil: Regnskogsfondet jobber i all hovedsak i Amazonasregionen (det er jo der regnskogen er). Denne regionen preges av mange små og spredte stammesamfunn, ofte med nokså begrenset kontakt med storsamfunnet, svært varierende portugisisk-kunnskaper, minimal skolegang, høy analfabetisme, osv. Ingen indianerorganisasjon kan sies å representere dem, i hvert fall ikke på en effektiv måte.

Hva ber disse indianerne om? Territorier, territoriell beskyttelse, utdanning, helse, inntektsmuligheter. Og, etter hvert, støtte til egne organisasjoner. RF har vært involvert på alle disse områdene, men altså særlig gjennom brasilianske solidaritets- og støtteorganisasjoner. Mye av denne "indirekte" støtten kan sies å være en forutsetning for fremtidig direkte støtte via indianernes egne organisasjoner. (Dette har også begynt, men er en gradvis prosess.)

4) Det er viktig å støtte urfolks egne organisasjoner og institusjoner.

Dersom ikke støtte til urfolksgrupper for alltid skal ha preg av gode intensjoner – på vegne av urbefolkningen og administrert for dem (altså en vennligsinnet paternalisme) – må en også bidra til å styrke urbefolkningens egne organisasjoner og institusjoner. Prosjekter og tiltak må drives av dem selv, gjennom støtte eller midler som de mottar direkte (fra organisasjoner som RF og andre, eller fra myndighetene i landet selv). Regnskogsfondet ønsker at de skogsbaserte samfunnene vi jobber med skal være i stand til – og ha rett til – å fatte informerte valg om sin egen utviklingsvei. For å nå dit trengs det mer enn fagre ord; det trengs et systematisk støttearbeid, der dialog og drøftinger, opplæring og kapasitetsbygging, finansiell støtte, ansvar og tillit er sentrale elementer.

5) Direkte støtte (bistand) til urfolk gjennom urfolksorganisasjoner e.l. må oppfylle vanlige bistandsfaglige minimumskriterier, og være langsiktig. (Men bistand til urfolk og urfolk til urfolk-samarbeid har ulik logikk.)

Hva mener jeg med bistandsfaglige minimumskriterier? At støtten må være basert på en aktivitetsplan, med et budsjett. At det inngås en kontrakt om hva støtten skal brukes til, og at mottakeren må ha et minimum av økonomiske og administrative rutiner, slik at det bl.a. føres regnskap, leveres rapport, og at regnskapet revideres.

Det er langt fra alle urfolksorganisasjoner som syns det er enkelt å håndtere slike krav. Dette er jo langt på vei krav som vi og vårt samfunn stiller til dem som betingelser for å kunne motta støtte. Personlig mener jeg slike krav er ganske fornuftige, men i mange tilfelle skal det mye opplæring og oppfølging til for at det skal fungere.

Dessuten er det en del dilemmaer i forbindelse med slik direkte støtte:

- De urfolkene som vi forholder oss til har sjelden noen tradisjon for å danne organisasjoner. Men det er organisasjoner bistands- og solidaritetsmiljøet forventer og foretrekker å forholde seg til. Det er vanskelig å gi støtte til et lokalsamfunn eller en stamme. Hvem er da ansvarlig? Hvem skal skrive rapport og føre regnskap? Det er

enklere med organisasjoner. Men urfolks- eller stammeorganisasjonene domineres av de unge, de med mest utdannelse og erfaring i å håndtere utenverdenen. Sånn sett representerer støtten en klar styrking av de yngres makt og prestisje på bekostning av de eldre. Men ofte er det jo de tradisjonelle institusjonene vi ønsker å styrke og bevare. Det er ofte her vi finner den sterkeste skepsisen mot nymotens påfunn – som kommersiell tømmerhogst. Og også den kulturelle forankringen som gir i hvert fall en viss motstandskraft mot presset fra en stadig mer påtrengende globalisert verden. Å tro at en urfolksorganisasjon – bare fordi den snakker om rettigheter, motstand og kamp – er representativ for stammen eller lokalsamfunnet, kan ofte være en feilslutning.

- Man bør altså ikke nøye seg med å forholde seg til urfolksorganisasjonene som sådan, men i sitt støtte- og bistandsarbeid forsøke å etablere en dialog med hele det samfunnet man forsøker å støtte. Paradoksalt nok kan dette noen ganger være enklere når man jobber gjennom disse utenforstående støtteorganisasjonene. De kan nemlig ikke gjøre noe i et lokalsamfunn uten å legge det fram for landsbyen eller de eldste eller hvem det nå er som tillater utenforstående å gjøre noe i lokalsamfunnet. Men selvfølgelig er det mulig – og nødvendig – å støtte slike "nye" urfolksorganisasjoner direkte. En bør bare vite at det krever oppfølging og involvering fra giverens side. Og ett av spørsmålene på sjekklista er den etniske gruppens mulighet til å ha innsyn i, eller kontrollere, den organisasjonen som sier seg å representere dem.

I forbindelse med de krav til oppfølging som påhviler den som gir støtte, og som blant annet handler om å forsikre seg om at støtten brukes etter intensjonene og faktisk gir resultater, vil jeg gjerne knytte noen kommentarer til forskjellen på "bistand til urfolk" og "samarbeid urfolk til urfolk". Etter min mening er det ulike mekanismer i disse to samarbeids- eller støtteformene. De har ulik dynamikk og ulik logikk. Den grunnleggende forskjellen er den hierarkiske relasjonen som alltid er ett element i en bistandsrelasjon. Til tross for at f.eks. vi i Regnskogsfondet har sterk ideologi på at vi bygger et likeverdig partnerskap med de gruppene og organisasjonene vi støtter – at vi er samarbeidspartnere for et felles mål – kan man aldri komme unna at det er vi som sitter med pengene. Det er vi som sier ja eller nei til budsjettposter, omfang og planer. Og hvis ting synes å bære galt av sted, har vi plikt til å kreve bedre forklaringer, mer detaljerte regnskaper osv. Altså gå inn i en "politi-" eller revisorrolle, og, om nødvendig, stoppe støtten. Et urfolk-til-urfolk samarbeid – med møter, erfaringsutveksling, gjensidige besøk og felles inspirasjon – må være basert på egalitet. Begge parter er likeverdige, og selv om den ene i noen situasjoner har mer å lære av den andre enn omvendt, er den ene parten aldri overordnet den andre.

Jeg tror det ligger et stort potensiale i slik erfaringsutveksling og samarbeid urfolk til urfolk. Det er et viktig virkemiddel når det gjelder å gi styrke, inspirasjon og slagkraft til rettighetsarbeidet, både ute i verden og her hjemme, og jeg syns det burde satses mye større offentlige midler på å muliggjøre dette som en regulær og systematisk virksomhet. Men jeg tror man skal tenke seg godt om før man blander disse to rollene.

6) Støttebehovene er mangfoldige og endrer seg over tid.

Som minoritetssamfunn med avvikende språk og kultur, er de fleste av de samfunnene vi i RF er opptatt av presset opp i et hjørne, der både deres ressursgrunnlag, samfunnsform, religion og språk trues. Hva som i øyeblikket oppleves som mest akutt, varierer. I Sørøst-Asia er det nå ganske klart den intense kampen om naturressurser – spesielt tømmer og dyrkingsjord –

som er det dominerende problemet. I Brasil på tidlig 90-tall opplevde vi at mange stammer ønsket et utdanningstilbud. De hadde oppnådd sine landområder på 70- og 80-tallet, og nå følte de at de trengte utdanning – i det minste det å kunne lese og regne – for å kunne håndtere utenverdenen bedre. Akkurat det med utdanning har jeg lyst å si noen ekstra ord om:

Brasilianske myndigheter hadde fullstendig neglisjert utdanning av indianere. Tilbudet hadde bestått i en del sporadiske og usystematiske forsøk i regi av indianerdirektoratet på å etablere skoler på indianske områder. Ganske mange skolebygninger var bygget, men sjelden var det lærere der, og de som dukket opp hadde selv begrenset utdanning og ingen spesiell forberedelse for å undervise barn med et annet morsmål og kultur. De kunne selvfølgelig ikke det indianske språket, og de ble sjelden særlig lenge.

På en måte var det bra. Skole er et effektivt undertrykkelsesmiddel når det gjelder å frata folk kulturell selvtilitt og fjerne dem fra muntlige kunnskapstradisjoner og eget språk. På 1980- og 90-tallet etablerte idealistiske frivillige organisasjoner i Brasil egne utdanningstilbud for en lang rekke stammer – med utenlandsk støtte. Tilbudene var basert på tospråklig opplæring, trening av unge indianere slik at de selv kunne stå for grunnundervisningen i eget lokalsamfunn, utvikling av læremidler på eget språk med aktiv medvirkning av de unge lærerkandidatene, utarbeidelse av egne, kulturelt tilpassede pensja og en undervisningskalender som unngikk konflikt med intensive arbeidsperioder, tradisjonelle fester o.l. (Takket være Operasjon Dagsverk og Norad er det en betydelig norsk komponent i denne støtten.)

Slike **foregangstiltak** er svært viktige. Takket være de ganske imponerende resultatene som ble oppnådd på denne måten, er hele lovgivningen med hensyn til indiansk utdanning nylig revidert i Brasil. Indianerne har nå krav på tospråklig utdanning innenfor et skolesystem som er kulturelt differensiert, altså tilrettelagt utfra deres egen kultur og tradisjon. Og mange av de indianerne som har fått sin utdanning innenfor de frivillige organisasjonenes kurstilbud er nå offentlig ansatte indianske lærere. De frivillige organisasjonene har altså, med utenlandsk støtte, lykkes i å utvikle et tilbud som har vist vei for det offentlige – og bidratt til å etablere noe som er langt bedre enn det ellers ville vært. Dette å vise vei, å etablere foregangstiltak som kan overtas av myndigheter og andre, er en viktig målsetting for vår støtte til urfolk. Og mange indianere er nå opptatt av hvilke inntektsmuligheter som kan skapes innenfor reservatene deres....

7) Støtte kan være forbausende effektivt (ting går framover). Men valg av samarbeidspartner er avgjørende for resultatene.

Det er ingen overflod av støtte til urfolk og deres sak. Det er synd. Velrettet støtte til de rette krefter og saker kan gi svært store resultater. Ofte får motkreftene ture fram fordi ingen er villig til å betale en advokat eller gjøre det mulig for en frivillig organisasjon å følge opp en problemstilling over tid. Selv i Malaysia kan en lokal langhusgruppe vinne en sak mot politiet om ureglementerte overgrep dersom noen kan betale en skikkelig advokat, og i Brasil kan en ramse opp en lang rekke både av enkeltsaker og av overordnede beslutninger som har gått i urfolks favør, takket være innsats fra relativt få aktører.

Men valg av samarbeidspartner – støttmottaker – er svært avgjørende for resultatene. I Regnskogsfondet har vi aldri begynt arbeidet i et land uten først å gjennomføre omfattende survey-reiser og undersøkelser. Vi avholder møter med så mange organisasjoner og sentrale

personer som mulig, drøfter situasjonen i landet og området, blir presentert for og diskuterer organisasjonens arbeid og prioriteringer, ber om informasjon om andre organisasjoner og aktører og lytter etter deres vurdering av disse. Vi danner oss et bilde av lokale allianser og motsetningsforhold. Og vi unnlater ikke å ta hensyn til våre egne personlige inntrykk av sentrale personer i disse organisasjonene – ærlighet, soliditet, fornuft, kapasitet. Organisasjoner er ikke bedre enn sine medarbeidere.

8) En kan ikke vente til forholdene i landet ligger til rette for støtte (kampen om naturressursene fortsetter ufortrødent).

Som sagt begynte Regnskogsfondet sin støtte i Indonesia under Suharto. Det var ikke fordi det var lett å jobbe der, men fordi avskogingen og overgrepene hadde et skremmende omfang. I dag er det langt enklere å arbeide der – svært mange lokale grupper argumenterer nå åpent for skogsbevaring og respekt for tradisjonelle folkegruppers rettigheter. Men en kan ikke vente på at forholdene i landet skal endre seg før en begynner støttearbeidet. En må gå inn der behovene er, i den grad en har kapasitet til det. Det store problemet er at det er så lite midler tilgjengelig for slikt arbeid, og så få aktører på banen. Dette er tragisk og fortvilende, for lokale overgrep og kampen om naturressursene fortsetter ufortrødent.

Men det er også dumt og kortsiktig, sett med det offisielle Norges øyne. De kontaktene og relasjonene en bygger opp gjennom slikt støttearbeid viser seg ofte å være svært verdifulle når forholdene etter hvert endrer seg – slik de har gjort i Indonesia, og etter hvert vil gjøre i Malaysia. Tenk om en kunne brukt tenkningen fra støtten til ANC under apartheidregimet i Sør-Afrika litt oftere!

9) Kortsiktig støtte kan ha stor betydning.

Til tross for understrekingen av behovet for langsiktig støtte til urfolk, har vi en entydig erfaring med at kortsiktig, og ofte økonomisk beskjeden, støtte kan ha stor betydning i spesielle situasjoner. Særlig i land der vi er tilstede og kjenner forholdene bedre dukker det ofte opp akutte behov. Det kan være behovet for å reise til hovedstaden for å legge fram en konkret sak for myndighetene. Det kan være penger til et rettsgebyr for å kunne gå til sak mot et tømmerselskap som har startet ulovlig hogst. Det kan være at det må avholdes et fellesmøte mot en stor utbyggingsplan. Noen tusenlapper kan gjøre en utrolig stor forskjell – vi snakker om folk som ofte lever i utkanten av pengeøkonomien og for hvem en bussbillett til hovedstaden kan være nesten uoppnåelig. I Papua Ny Guinea ble en lokal folkegruppe tilkjent 10 millioner kroner i erstatning etter en rettsak mot et utenlandsk – asiatisk – tømmerselskap som hadde lurt dem. Men det var NGO-støtte fra RF og andre som gjorde dette mulig, gjennom å dekke rettskostnadene.

Slik punktvis støtte må kunne gis uten det samme byråkrati som den mer ordinære støtten. Og den kan også fungere som en første tilnærming til en gruppe som det senere kan utvikles mer langvarige relasjoner til.

Elisabeth Forseth

Det norske urfolksprogrammet, NORAD

Det norske urfolksprogrammet: Historie, innretning og arbeidsform

Det administrative rammeverket for Det norske urfolksprogrammet er en viktig forutsetning for dets praktiske prosjekterfaring, og derfor er det nødvendig å informere om Urfolksprogrammets forvaltningsmessige historie, innretning og arbeidsform.

Forvaltningshistorien

UD åpnet i 1980 for direkte støtte til urfolksorganisasjoner i sør. I 1983 overtok NORAD ved FRIVORG - avdeling for frivillige organisasjoner - forvaltningen av denne støtten og "Det norske urfolksprogrammet" ble etablert. Programmet var ikke bare det første i sitt slag internasjonalt, men er sannsynligvis fremdeles nokså enestående. Jeg snakker her om at Norge trolig er det eneste landet i verden som har et eget statlig program for urfolk i sør.

De første 8 årene ble programmet forvaltet av NORAD selv, og avdelingen for frivillige organisasjoner ga direkte støtte til lokale organisasjoner i sør, men hadde ikke administrative ressurser til å følge opp prosjektene slik NGOene gjorde og fremdeles gjør. Fra tid til annen ble riktignok ekstra kompetanse leid inn på korttidsoppdrag for å utføre oppfølgingsoppgaver som søknadsbehandling, kontraktskriving og enkelte tilsynsreiser.

Denne ordningen vedvarte fram til september 1991. Men allerede i 1989 ble det avdekket uregelmessigheter i regnskapsføringen til enkelte av de organisasjonene som hadde mottatt støtte, og programmets aktiviteter ble for en periode, fram til 1992, redusert til å videreføre velfungerende løpende prosjekter samtidig som man betalte for at konsulenter fra IWGIA i Danmark skulle utføre oppfølgingsaktiviteter lokalt. Programmets fremtid ble vurdert, og man kom til at man skulle forsøke en ny forvaltningsmodell, der en institusjon utenfor NORAD skulle få anledning til å administrere programmet og tilstrekkelig personell med spesialkompetanse skulle ansettes for å drive det. I løpet av tenkepausen ble det erkjent at noe av grunnen til problemene som hadde oppstått i enkelte prosjekter sannsynligvis skyldtes manglende konkret og faglig oppfølging.

I september 1991 ble administrasjonen av NORADs Urfolksprogram overført til Forskningsstiftelsen Fafo. NORAD hadde allerede bestemt at programmets aktiviteter skulle begrense seg til utvalgte land i Latin-Amerika, der man hadde flere løpende prosjekter som skulle videreføres. Det var også bestemt at programmet spesielt skulle konsentrere sitt arbeid om utsatte og sårbare urfolksgrupper i Amazonasområdet. Programmet hadde i hele sin virkeperiode kun støttet ett prosjekt utenfor Latin-Amerika, og det var på Filippinene, til tross for at det i perioden 1983-89 hadde vært åpent for alle urfolksorganisasjoner i den 3. verden. Fafo ansatte to personer som koordinatore for programmet.

I løpet av 1994 foretok NORAD en gjennomgang av programmet og dets plassering i det samlede bistandsbildet. Konklusjonen ble at programmet fortsatt skulle ligge hos Fafo og at det skulle videreføre sitt arbeid i de fem utvalgte landene i Latin-Amerika der programmet allerede var aktivt.

Urfolksprogrammet ble evaluert av North South Institute (NSI) fra Canada i 1997/98, og det fikk i all hovedsak en positiv omtale, der det fremheves at programmet har hatt stor betydning for urfolkene i de landene evalueringen omfattet. Alle Urfolksprogrammets

samarbeidspartnere i Brasil, Guatemala og Peru ble besøkt. Chile og Paraguay ble ikke tatt med i evalueringen, da man kun hadde to løpende prosjekter i hvert av disse landene.

Første januar år 2000 ble Urfolksprogrammet tilbakeført til NORAD, blant annet for å styrke NORADs kompetanse på urfolksområdet og sikre programmet et bredere nedslagsfelt.

Innretning og arbeidsform

Urfolksprogrammet har i hele sin historie vært en del av norsk utviklingshjelp og hatt som formål å styrke urfolks rett og mulighet til å forme sin egen fremtid. Dette innebærer retten både til å bevare og videreutvikle egne tradisjoner og til å definere sitt forhold til, og sin grad av integrasjon i, storsamfunnet. Urfolksprogrammet definerer urfolk i samsvar med intensjonene i ILO-konvensjon 169/1989 – ”Om urfolk og stammefolk i selvstendige stater” .

I Urfolksprogrammets strategidokument fra januar/februar 1992, ble det bestemt at programmet skulle konsentrere sitt arbeid både geografisk og tematisk. Geografisk til fem land i Latin-Amerika: Brasil, Chile, Guatemala, Paraguay og Peru. Tematisk til tre kjerneområder:

- I Forsvar for og styrking av utsatte urbefolknings-samfunn i Amazonasregionen
- II Juridisk bistand, kultur og utdanning
- III Næringsrettet virksomhet – jordbruk, håndverk, m.m.

Denne tematiske profilen ble beholdt i 3 år, fra 1992 til og med 1994. I 1994 foretok NORAD en gjennomgang av programmet med det resultat at landvalget ble liggende fast, mens de tre kjerneområdene ble noe endret i retning av mer åpne kategorier og ved at kjerneområde III Næringsrettet virksomhet ble endret til Institusjonsstyrking og nettverk. Denne tematiske profilen har vært beholdt siden 1995.

I dag gis det støtte til følgende tematiske områder: Organisasjonsstøtte og kapasitets-bygging, utdanning, helse, rettigheter, næringsutvikling, informasjon/ publikasjon/ kommunikasjon. Prosjektporteføljen kjennetegnes av at de fleste prosjektene består av flere komponenter.

Det viktigste innsatsområdet innenfor programmet er per i dag organisasjonsbygging og kapasitetstrening. Noe av denne støtten går til organisasjonenes drift, men i hovedsak går støtten til urfolks selvorganisering og gjennomføring av egne politiske programmer og praktiske prosjekter. Mange av organisasjonene mottar dessuten støtte til ulike former for kapasitetsfremmende tiltak (kurs, administrativ opplæring, veiledning) som på sikt vil gjøre organisasjonene bedre i stand til å administrere egen virksomhet og være selvstendige politiske aktører på ulike samfunnsnivå.

Innenfor utdanning gis det støtte til et vidt spekter av prosjekter, alt fra alfabetisering og tospråklig utdanning til yrkesopplæring og opplæring i produksjon av kulturdokumenterende videoer. Støtten på helseområdet går til aktiviteter innenfor primærhelsetjeneste som forebyggende helsearbeid, opplæring av helsemonitorer og vaksinasjonsprogrammer. Rettighetsarbeidet dreier seg ofte om urfolks rett til tradisjonelle territorier og ressursgrunnlag. Støtten til næringsutvikling går til produksjon og markedsføring av tradisjonelle håndverksprodukter, samt husdyrhold. Programmet gir også støtte til utredning og dokumentasjon av urfolks politiske og kulturelle livssituasjon. Slik informasjon publiseres via internett, video, radio, oppslagsverk, bøker, tidsskrifter og rapporter.

Urfolksprogrammet støtter primært urfolksorganisasjoner, men også støtte-organisasjoner for urfolk i situasjoner der urfolk er tjent med det. Urfolksprogrammet definerer i hovedsak sine samarbeidspartnere i to kategorier, 1) strategiske hovedsamarbeidspartnere og 2) organisasjoner i en oppbyggingsfase.

- 1) De strategiske hovedsamarbeidspartnerne i et land er partnere hvis arbeid har stor betydning for situasjonen for urfolk generelt. I flere tilfelle har Urfolksprogrammet samarbeidet med disse organisasjonene i en årrekke, og vi vurderer det som viktig å oppretthold en prosessorientert og langsiktig støtte til disse organisasjonene, selv om både innhold og horisont forandrer seg underveis.
- 2) Urfolksprogrammet har også utviklet et samarbeid med mange relativt nydannede og organisatorisk uferdige indianske organisasjoner. Denne støtten har generelt vært finansielt beskjeden, og størrelsen på støtten har vekslet i takt med at disse organisasjonene har pendlet mellom sterke og svake faser.

Det er urfolksorganisasjonene selv som definerer prosjektfokus og hva slags type prosjekter som er viktigst for dem i de ulike sammenhengene de inngår i, ved at de selv formulerer søknadene og sender dem til Urfolksprogrammet.

Generelt vurderes søknadene ut fra alminnelige kvalitets- og gjennomførbarhets-kriterier, samt den informasjonen prosjektkoordinatorene har om lokal kontekst og den de får gjennom prosjektbesøk. Behandling av søknader skjer i dialog med samarbeidspartner. Dette skjer både via skriftlig og muntlig kommunikasjon og under feltbesøk. Programmet legger vekt på tett oppfølging og besøker samarbeidspartnerne minst en gang i året. Det inngås ettårige kontrakter, hvilket krever omfattende planlegging og rapportering. All kommunikasjon foregår på spansk og portugisisk.

Høsten 1991 mottok Fafø 7 løpende prosjekter samt 30 – 40 nye søknader fra NORAD. I 1992 forvaltet programmet 7,5 millioner kroner til 25 ulike partnere fordelt på 27 prosjekter. 7 år senere, i år 2000 forvalter det rundt 20 millioner kroner til 34 ulike partnere fordelt på knapt 40 prosjekter.

Erfaringene med Latin-Amerika

- Programmet har gode erfaringer med sitt arbeid i Latin-Amerika, og både Urfolksprogrammet selv og evalueringsrapporten mener at programmet har oppnådd en rekke konkrete og betydningsfulle resultater. Jeg skal komme tilbake til dette nedenfor.
- Urfolksproblematikk er ofte et sensitivt tema, men at urfolk har rettigheter blir stort sett akseptert i Sør- og Mellom-Amerika. Det politiske klimaet muliggjør arbeid med indianere, og problemstillinger knyttet til urfolk og urfolks-rettigheter står på dagsordenen i flere land. Ni land i Latin-Amerika har ratifisert ILO-konvensjon 169/89, og flere regjeringer har opprettet indianer-direktorater/departementer.
- I den 3. verden er det på det latinamerikanske kontinent at urfolks-organiseringen har kommet lengst, og det er viktig å følge en urfolks-organisering som er i ferd med å gjøre en forskjell i flere land
- Det er i stor grad mulig å gi direkte støtte til urfolksorganisasjoner som selv er aktivt med på å sette dagsorden i forhold til egen utvikling.

- Regional konsentrasjon er nyttig med tanke på utveksling og overføring av erfaring. I Latin-Amerika er Urfolksprogrammet inne i land der nivået av selvorganisering og politisk deltakelse blant urfolk er svært varierende. Vi mener at det er viktig å støtte urfolksorganisering på ulike stadier.

Selv om Urfolksprogrammet har begrenset sin virksomhet til Latin-Amerika, så har det bred prosjekterfaring fra ulike regioner og levekårssituasjoner. Latin-Amerika er et stort kontinent, der både grad av organisering og urfolks tilpasning til ulike naturgrunnlag varierer sterkt. Man trekker vanligvis et strengt skille mellom høylands- og lavlandsindianere, mellom Andes og Amazonas. Men få snakker om de store variasjonene i naturgrunnlag og tilpasning som de ulike lavlandsindianerne i Amazonas har. For ikke å snakke om at stadig flere urfolk i Latin-Amerika bor i store og små byer.

Urfolksprogrammet støtter prosjekter i områder som har alle de nevnte typer av rammebetingelser. Vi støtter prosjekter i mange ulike lavlandsområder i Brasil, Paraguay og Peru: i både intakt og avskoget regnskog, i savanneområder, i små og store Amazonasbyer, i høylandet i Peru, i Guatemala og i storbyer der den politiske agendaen for ulike lands indianerpolitikk blir til.

Generelle erfaringer

1) Urfolksprogrammet har erfart at det er viktig å ha en fleksibel og åpen tilnærming til muligheter og behov i ulike regioner og land.

Evalueringsrapporten kritiserer Urfolksprogrammets mangel på overordnet strategi og retningslinjer og foreslår at det velger seg ett fokusert innsatsområde. Men etter min mening har mangfoldet i Urfolksprogrammets tilnærming vært svært viktig for dets suksess. Dette temaet ønsker jeg å problematisere:¹

For det første har programmet både en strategi og retningslinjer, selv om disse hverken definerer motepregede innsatsområder eller angir maksimums søknadssum for prosjekter.

Det ville på mange måter være fornuftig å lage en ny overordnet strategi for Urfolksprogrammets arbeid og utarbeide overordnede retningslinjer for søknader, men man bør unngå å lage disse så bundne at det ikke gir rom for å søke om støtte til ulike behov. For eksempel ville det å velge seg kun ett kjerneområde/innsatsområde som evalueringen anbefaler, nemlig institusjons- og kapasitetsbygging, sannsynligvis føre til et mindre relevant og effektivt program for urfolk.

Selv om institusjonsbygging og kapasitetstrening for tiden berører store deler av Urfolksprogrammets portefølje, så er det viktig å minne om at kapasitetstrening og institusjonsbygging ikke bare dreier seg om politisk dyktiggjøring, men også om trening i å kunne drive praktisk rettede prosjekter for å bedre urfolks levekår. Da er det en forutsetning at urfolksorganisasjonene også kan motta støtte til å gjennomføre slike praktisk rettede prosjekter på en forsvarlig måte som gir dem mulighet til selv å kunne drive helse-, utdannings- og næringsutviklingsprosjekter. Det er primært når kapasitetstrening knyttes til

¹ Jeg gjør oppmerksom på at jeg generelt gir uttrykk for egne oppfatninger i denne presentasjonen. NORAD skal i løpet av 2001 lage en ny strategi for Urfolksprogrammet og vil i den forbindelse behandle denne og liknende problemstillinger. Evalueringsrapporten vil tjene som bakgrunnsmateriale i denne prosessen.

praktiske prosjekter at de gir mening. Urfolksprogrammet har da også gått tungt inn i flere land og støttet administrativ kapasitetstrening av urfolksorganisasjoner. Det gis opplæring i planlegging, regnskapsføring og rapportering. Utdanning av egne helsemonitorer, urfolkslærere og yrkesfaglærte er selvfølgelig også en form for kapasitetstrening som Urfolksprogrammet gir støtte til. Men for at slik trening skal kunne finne sted, er det ofte nødvendig at man gir støtte til basisprosjekter som helseprosjekter der det også inngår støtte til helsepersonell, utstyr og medisiner, eller utdanningsprosjekter som innebærer bygging av en skole, skolemateriell og lønn også til ikke-indianske lærere, eller støtte til å sette igang et næringsrettet prosjekt med tilhørende ikke-indiansk ekspertise, for deretter å kunne starte kapasitetstreningssprosjekter for indianerne selv.

2) Direkte støtte til små og uerfarne urfolksorganisasjoner forutsetter at man begynner med små bevilgninger og gir tett oppfølging og mye veiledning fra giversiden.

Dette innebærer hyppig kommunikasjon og årlige kontaktreiser.

3) Gode resultater er avhengig av langsiktighet i relasjonene til samarbeidspartnerne.

Giverne vil som regel ha begrensede midler og kapasitet til rådighet og kan aldri bidra med alt som er ønskelig, men de kan gi de prosjektene og de samarbeidspartnerne de støtter, trygge og langsiktige arbeidsvilkår. Dette behøver ikke å bety at man nødvendigvis gir økonomisk støtte hvert år. Noen ganger kan det være nødvendig med en vurderingspause der støtten er kun kommunikativ i sin karakter. Dette betyr ikke at man ikke på et senere tidspunkt kan gå inn i prosjektet med ny økonomisk støtte. Det er viktig at det gis et visst rom for organisasjonene til å prøve og feile, slik at de får en trygghet på hva det vil si å drive prosjekter og på de valgene de foretar. Her støtter jeg evalueringsrapportens anbefaling om at programmet bør gi rom for å gå inn i flerårige kontrakter med partnerne, samtidig som man i andre sammenhenger, på årsbasiskontrakter, også bør kunne gi støtte til "risikoprojekter". I det siste tilfellet kan det dreie seg om å gi bevilgninger til nyopprettede urfolksorganisasjoner, selv om man ikke er 100% sikker på at de vil greie å gjøre tilfredsstillende rede for seg på rapporteringssiden. Dette betyr selvfølgelig ikke at man går inn med støtte til organisasjoner dersom man ikke tror de har mulighet til å lykkes.

Urfolksprogrammet som pionér og veiviser

I Appendix 3 i evalueringsrapporten (1998) påpekes det på side 132 at "NORAD via Urfolksprogrammet har vært en pionér i å finansiere urfolksorganisasjoner og støtteorganisasjoner direkte - kontroll over utforming av prosjekter og bruk av ressurser er et universelt krav fra urfolk i dag, og få offentlige donorer ("assistance agencies") har inntil nylig vært villige til å finansiere dem direkte.... De multilaterale bankene som Verdensbanken, Den Interamerikanske Utviklingsbanken ... har bare nylig anerkjent viktigheten av at urfolk får muligheter til å utvikle seg, og begynt å bevilge ressurser og ekspertise til støtte for slike tiltak". (min oversettelse)

Selv om noen av de multilaterale bankene nå har en del erfaring innenfor urfolksfeltet, har Urfolksprogrammet flere fordeler sammenlignet med disse. Det har en ubyråkratisk struktur som gjør det i stand til å handle raskt og bidra til at urfolksorganisasjonene stadig gjør nye erfaringer og framskritt i praksis. Urfolksprogrammet behøver ikke i samme grad å vurdere tiltakenes representativitet, da det er urfolksorganisasjonene selv som definerer prosjektene og setter agendaen. Mange av de multilaterale donorene har i dag laget strategier for hvordan de

skal ta hensyn til, og støtte, urfolks interesser. Problemet er hvordan de skal få implementert disse strategiene. Flere av institusjonenes medlemsstater er skeptiske til konkrete tiltak, og de praktiske tiltakene er omringet av byråkratiske regelverk.

I kraft av sin store praktiske erfaring har Urfolksprogrammet fungert - og kan fortsatt fungere - som stifinner og veiviser både for multilaterale donorer og myndighetene i de ulike landene der Urfolksprogrammet støtter prosjekter. Prosjekter støttet av Urfolksprogrammet har i flere tilfeller blitt utvidet med støtte fra staten og multilaterale donorer, og i enkelte tilfeller har finansieringen også blitt overtatt av staten.

Urfolksprogrammets betydning nasjonalt, regionalt og lokalt

De fleste av poengene som listes nedenfor er tatt fra evalueringsrapporten fra 98.

Generelt sies det at programmet har stått for en effektiv og resultatgivende innsats.

- Programmet har i stor grad vært relevant for urfolks behov og har hatt en avgjørende betydning for urfolk i flere land.
- Støtten fra Urfolksprogrammet har i enkelte tilfeller påvirket både den nasjonale og den regionale urfolkspolitikken. Støtten til flere indianske støtteorganisasjoner, deriblant NDI "Kjernegruppen for indianske rettigheter", i Brasil på slutten av 80- og begynnelsen av 90-tallet bidro både til at det ble innlemmet et eget kapittel om indianernes rettigheter i den nye Grunnloven av 1988, samt til å trygge disse rettighetene under stadige trusler om å revidere den nye Grunnloven på begynnelsen av 90-tallet.
- Regionale delstatsmyndigheter i flere av programmets samarbeidsland har latt seg påvirke og inspirere av prosjekter støttet av Urfolksprogrammet, og til og med overtatt finansieringen av noen av dets prosjekter.
- Urfolksprogrammet har i flere tilfelle virket som brekkstang for andre bevilgninger.
- Programmet har bidratt til økt organisering blant urfolk og styrking av indianere som politiske aktører.
- Programmet har bidratt til økt organisering av urfolkskvinner.
- Urfolksprogrammet har vært finansieringskilde for mange små organisasjoner som har manglet tilgang på andre ressurser.

Konklusjon

Urfolksprogrammets desidert største styrke er at det er et aktivt, praktisk rettet program der det skjer noe jevnt og trutt som gir urfolksorganisasjoner stadig nye muligheter til å høste erfaringer.

Men, hva nå ? Programmet er tilbake hos "sine foresatte" i NORAD og det er naturlig at det må tenkes gjennom hvordan dets "voksne" liv - Urfolksprogrammet er 18 år gammelt - skal planlegges. Det må lyttes til flere instanser med kompetanse på fagfeltet før det lages en strategi for på hvilken måte det skal være "et aktivt og effektivt instrument for norsk bistand til urfolk" slik oppfølgingsplanen uttrykker det.

Kildehenvisninger:

The North South Institute, "Evaluation of the Norwegian Program for Indigenous Peoples". Evaluation Report 8.98, Utenriksdepartementet

Utenriksdepartementet, "Oppfølgingsplan for arbeidet med urfolk i bistanden. September 1999.

Leif Halonen

Samerådet

Samerådet

Samerådet er som dere alle kjenner til en "Internasjonal Ikke Regjeringsorganisasjon" (Non Governmental Organisation – NGO). Av den grunn er Samerådet også en *politisk* urfolksorganisasjon. For ordens skyld så nevner jeg at Samerådet har sin historie tilbake til midten av det forrige århundre, nemlig 1953, da den første Nordiske Samekonferansen ble avholdt i Jokkmokk, Sverige. Selve etableringen, eller opprettelsen av Samerådet skjedde 3 år senere (1956) i Tana, Norge, etter den andre Nordiske Samekonferansen.

Navnet ble Nordisk Sameråd av den enkle årsak at man ikke kunne ha kontakter med samene på russisk side under den kalde krigen. Utvidelsen av Samerådets virksomhet i geografisk forstand skjedde formelt under den femtende (15.) Samekonferansen i Helsinki i 1992 da Kolahalvøyas Sameforening ble medlem i Samerådet og hele det samiske området var dermed innfor Samerådets arbeidsfelt. Gjennom organisasjonsarbeidet og Helsinki-konferansen var uttrykket "Ett folk i fire land" dermed fullført.

Samerådet har "Rooster-status" i FN og status som Permanent Deltaker i Arktisk Råd. AR er et samarbeid mellom de 8 arktiske stater på høyt regjeringsnivå. Å være Permanent Deltaker betyr at du har alle rettigheter, som tale- og forslagsrett, på alle nivåer i samarbeidet. Den eneste forskjellen mellom oss og statene er at vi ikke inngår i konsensusset.

Erfaringer fra urfolk til urfolk - samarbeid; Guatemala

Samerådet er altså ikke en vanlig bistandsorganisasjon, men en urfolkspolitisk organisasjon. Sannsynligvis er Samerådet verdens eldste urfolks-organisasjon som fremdeles er i virksomhet. Men det tok neste 20 år før Samerådet "gikk ut verden". Det skjedde ved at Samerådet ble medlem i Verdensrådet for Urfolk (World Council of Indigenous Peoples – WCIP). Gjennom det arbeidet lærte Samerådet, noe vi kanskje allerede visste, nemlig at det finnes urfolk i verden som er i en slik situasjon at dersom de bedriver urfolkspolitisk arbeid kan dere liv være i fare. At arbeidet med å bedre egen hverdag kan føre til at de blir likvidert av myndighetene og myndighetenes "håndtlangere" (paramilitære grupper). Vi fikk førstehånds opplysninger om urfolk i Guatemala ble likvidert, at internflyktningene i samme land ikke hadde noe å leve for, at det var sult blant intern flyktningene. Guatemala var styrt av en militærjunta som ikke brydde seg om hvor mange menneskeliv som gikk tapt for å oppnå sine mål. Hele samfunnet var kontrollert av militæret, paramilitære grupper, politi etc. Alle bevegelser i bankkontoer ble kontrollert og de de urfolkrepresentanter som var så heldig å ha en bankkonto ble overvåket og det ble foretatt rassaer med jevne mellomrom og også drap. Dersom det kom penger inn på deres bankkontoer så kunne likvidasjon være neste som skjedde. Ikke av de offisielle myndighet, men av de paramilitære.

Med foranstående oppfatning av Guatemala-indianernes organisatoriske hverdag, søkte Samerådets norske og svenske seksjoner simultant midler fra SIDA, NORAD og Det norske Utenriksdepartement 1981.. Midlene som ble søkt fra SIDA og NORAD var ment å gå til jordbruksprosjekter blant internflyktningene i Guatemala mens midlene fra UD var rene nødhjelpsmidler, men i etter tid ble alle tre bevilgninger brukt som en bevilgning. Det var kanskje ikke de veldig store summer vi opererte med. UD og NORAD bevilget hver

NOK 500.000, mens SIDA bevilget SEK 500.000, slik at totalt hadde vi 1,5 millioner NOK/SEK til disposisjon. Som nevnt tidligere så var det å overføre midler til urfolk i Guatemala forbundet med livsfare for dem som skulle motta pengene. Samerådet valgte derfor å "smugle inn" penger til den organisasjonen Samerådet hadde samarbeid med i Guatemala. "Smuglingen" foregikk på forskjellige måter, men hele tiden var det kurerer som brakte pengene over til Guatemala. Undertegnede brakte sjøl den ene gangen jeg var i Guatemala en anseelig sum penger over til Guatemala. Dette var på slutten av prosjektet slik at jeg også fikk møte en rekke mennesker som hadde mottatt midler over dette prosjekt. For meg var det et møte med menneskeskjebner jeg aldri har opplevd før. Den gjennomgående temaet for alle de mennesker jeg møtte var myndighetenes behandling av dem som mennesker før de måtte rømme sine hjem og sine landsbyer. Familiene fikk bare med seg det aller nødvendigste før de flyktet. Kvinner var nedverdige og til og med voldtatt, ikke nødvendigvis av de militære, men av dens håndtlangere. Jeg fikk også møte organisasjonens (Mayabevegelsens) ledere. For meg som kom fra det "trygge" Norge var det en ubehagelig opplevelse å måtte skifte møtelokaler annen hver time for at "militsiaen" ikke skulle få mistanke om at møter ble avholdt. Hver gang møtelokaler ble skiftet, brakte lederene med seg en masse håndverk for på den måten skjule sin virksomhet bak en fasade av å ville selge håndverk til en turist, som var meg.

Da vi reiste rundt i landsbygda måtte vi hele tiden forklare vår "guide" sin tilstedeværelse i vår leiebil, at han var vår tolk i urfolksspråk og vår profesjonelle "pruter" når vi skulle handle "handverk". På landsbygda ble møtene lagt til slike steder som offentligheten ikke var oppmerksom på. Hjemme os folk, på parkeringsplasser, på elvebredden etc.

De nevnte prosjektene ble avsluttet i 1987 – 88 og avrapportert til NORAD, norsk DU og SIDA med de nødvendige økonomiske dokumentasjoner. Vi hadde også fått navnene og har framleis navnene på de Mayafamilier som mottok hjelp fra disse prosjekter. NORAD forlangte å få alle navnene med adresser, uvisst hvorfor. Men siden Samerådet var bedt av Mayaorganisasjonen å holde navnene utenfor myndighetenes rekkevidde, så nektet Samerådet å utlevere navnelistene. Sjøl om situasjonen i 1988 var en helt annen enn i årene 1981 – 85, så valgte likevel Samerådet å ikke utlevere navnene. Bakgrunn var sjølsagt at man ikke kunne vite om det kommer nye militærkupp og militærjuntaer til makten. Dersom så skjedde ville alle disses liv som hadde mottatt hjelp, ha vært i fare. Vi må huske på at i begynnelsen av 1980 tallet var alle vestlige hjelpeorganisasjoner uta av Guatemala. De eneste som hadde kontakter inn i landet var Samerådet. Vi visste også at våre "pengekurerer" reiste inn i Guatemala med livet som innsats.

I årene etter 1987 besto vårt samarbeid med Mayabevegelsen i Guatemala i hovedsak i politisk samarbeid, rådgivning i organisasjonsarbeid og svært ofte av bare moralsk støtte til bevegelsen. Våre folk har jevnlig besøkt organisasjonen etter prosjektperiodens slutt. Alt dette har ført til at vi har svært gode relasjoner til Mayabevegelsen. Hele tiden etter prosjektenes avslutning er vi blitt bedt av Mayaorganisasjoner om å fremme søknader til prosjekter de ønsker gjennomført i landet, noe Samerådet også har gjort. Mayabevegelsens strategi var etter det vi forsto å holde prosjektsøknader på Urfolk til Urfolk-nivået på alle områder. Det vil si at de ville ha Samerådet med på prosjektene.

I den forbindelsen kan jeg fortelle at meg bekjent har ikke NORAD gitt oss et eneste øre i prosjektmidler til Guatemala siden det første prosjektet. Hva er så årsaken til det? Det er nemlig slik at en av NORADs tjenestemenn på den tiden "beskyldte" Samerådet direkte for å ha gitt prosjektpengene til geriljaen i Guatemala. Vedkommende påsto t.o.m. at NORAD

hadde dokumentasjon på det uten at vedkommende på noe tidspunkt la fram den såkalte dokumentasjon. I tillegg til det har vedkommende tjenestemann også reist rundt i Guatemala og spredd løgner om Samerådet, bl.a. at Samerådet ikke er politisk korrekt, at Samerådet ikke har støtte hjemme, etc. Dette med politisk korrekthet er nok riktig dersom en med det mener at vi ikke har hatt samarbeid med fagforeningsbevegelsen verken i Norden eller Guatemala. Dette synes nok ikke FAFO; som overtok ansvar for tildeling av bistandsmidler til urfolk etter NORAD; er politisk korrekt. Vi må være oppmerksom på at vedkommende tjenestemann som gikk direkte fra NORAD til FAFO for å administrere NORADs Urfolksprogram, hadde beskyldt Samerådet for å gi penger til geriljaen.

Samerådets forhold til Sverige og SIDA har hele tiden vært svært godt. Samerådet har sendt søknader til SIDA og mottatt midler derfra. Vi har likevel også der opplevd ubehagelighet, for eksempel at prosjekter Samerådet har designet sammen med andre urfolksorganisasjoner og bedt om penger, senere dukker opp som prosjekter hos andre ikke urfolks bistandsorganisasjoner, etter at Samerådets søknad er avslått. Ikke-urfolks-NGOene får penger.

Nye prosjekter

I 1991 begynte Samerådet et prosjekt hos Rama indianerne i Nicaragua. Vi hadde en volontør (frivillig), Haldis Balto, som bodde på Rama Kayi fire år. Hun arbeidet på skolen sammen med Ramalærerne. Hennes oppgave var å forsterke undervisningen i engelsk, spesielt grammatikken. Hun satte også i gang undervisning på Rama språk, hvor hun fikk barna til la sette i hop enkle meninger på Rama hvor også grammatikken tas med. Hun måtte samle inn materiell på Rama, som så småningom er tenkt å bli en lærebok i Ramaspråket for skolen. Foruten det fikk Ramalærerne støtte til å delta på videreutdanning med engelsk som lærespråk, da jo Ramaene har engelsk som sitt andre språk og ikke spansk. Målet var å gi Ramalærerne kompetanse som lærere. Ramalærerne ble de beste i det kullet de deltok i.

Et annet prosjekt vi har hatt i Nicaragua var et musikkprosjekt hvor målet var å hindre ungdommene i å kommet borte i narkotikamiljøer. På prosjektet er det kjøpt inn musikkinstrumenter og ungdommene har dannet en musikkgruppe (band). Gruppen har spilt inn en musikkassett.

Samerådet startet i 1994 et prosjekt for flyktningobservatører i Guatemala. Prosjektet gikk ut på å observere flyktningene som vendte tilbake fra Mexico etter at fredsavtalen ble undertegnet. Fredsavtalen inneholdt også en flyktningavtale. Vi skulle observere om avtalen ble oppfylt. Vi har hatt to observatører fra 1994 til 1998, og de har i hovedsak arbeidet på sydkysten av Guatemala. De samiske flyktningeobservatørene hadde gode forutsetninger for å se og forstå hvordan det er for folk å måtte flytte til områder som ikke er deres egne språkområder og hvilke identitetsproblemer som oppstår. Dette kan vi vel kalle for "added values".

Samerådet har for øyeblikket et kulturprosjekt i gang i Comalapa i Guatemala. Prosjektets mål er å bygge opp et utdanningscenter med forbilde fra Samernas Folkhøgskola i Jokkmokk. Vi har til og med en frivillig som arbeider for å fremme samarbeid mellom maya og samiske kulturarbeidere. Vi har nettopp også fått penger til en studie om rasisme og rasediskriminering i Guatemala. Et eventuelt resultat er tenkt presentert på rasismekonferansen i Syd Afrika i 2001. Det er to Maya personer som jobber med studien.

Vi har gjennomført et kurs i kompetanseoppbygging om menneskerettighetsinstrumentene for urfolksrepresentanter i Arusha, Tanzania. Resultatet fra kurset var at det ble dannet en urfolksorganisasjon for Afrika, OIPA, Organisation of Indigenous Peoples in Africa.

Samerådet har også hatt to små prosjekter i handtverk, ett i Peru og ett i Panama. Jeg vil også nevne et prosjekt for Maasaiene i Tanzania som er et "par-legal training program". Sammen med Kuna indianerne i Panama har vi under planlegging et prosjekt i Kuna Yala (Kunaland) om turisme og det marine miljøet.

Til slutt vil jeg igjen poengtere at Samerådet ikke er en bistandsorganisasjon, men en urfolkspolitisk organisasjon, og vi oppsøker ikke områder som trenger hjelp. Vårt arbeid er bare basert på at andre urfolksgrupper ber oss om å hjelpe til.